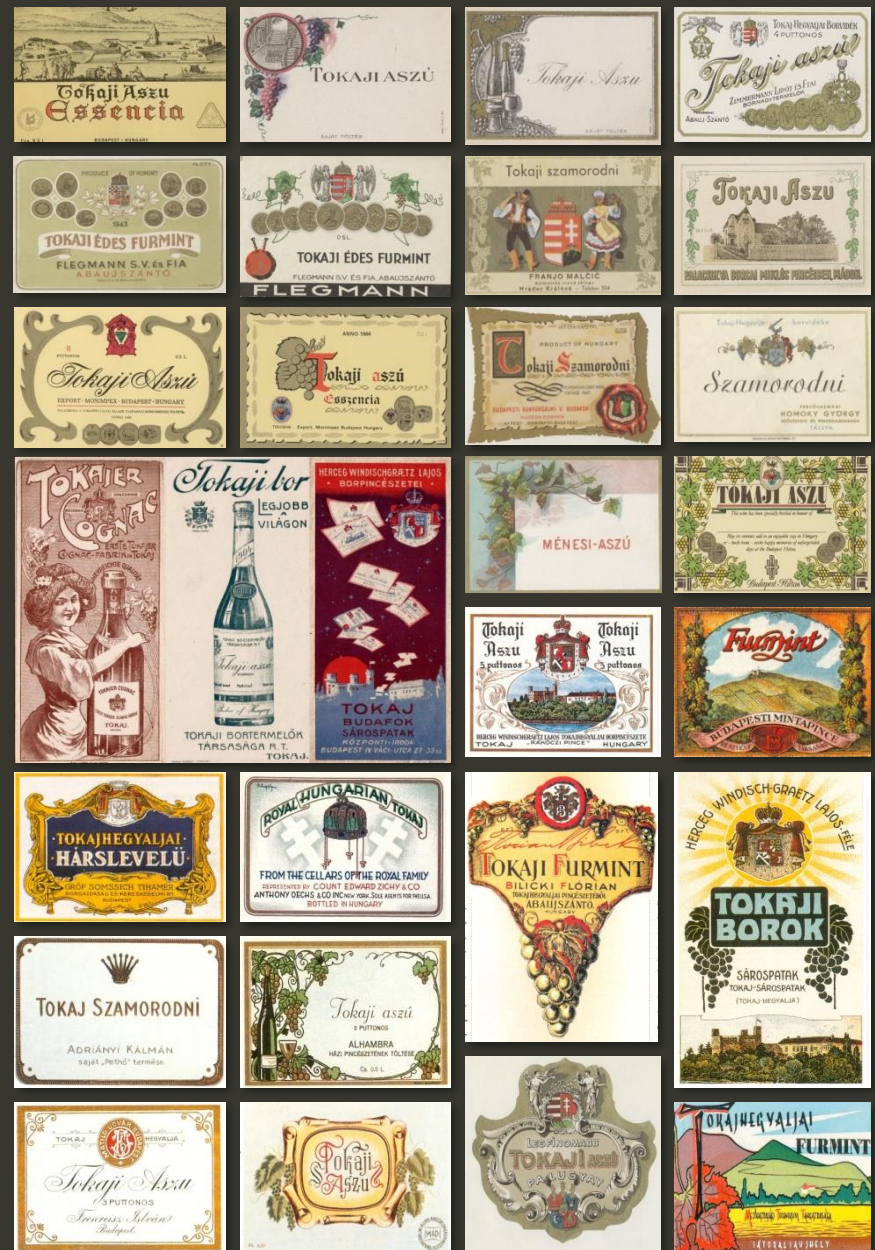

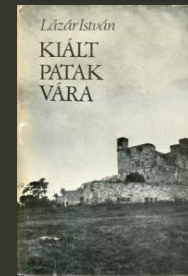
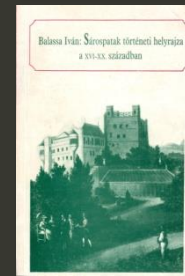
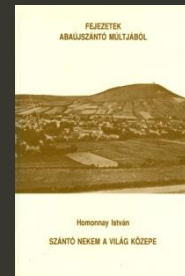
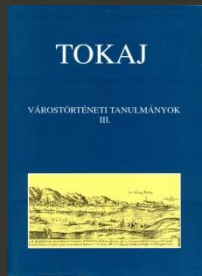
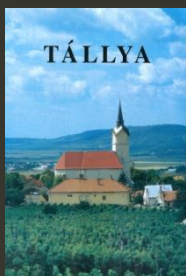
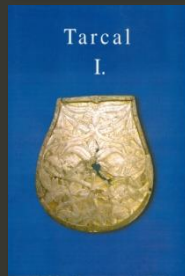
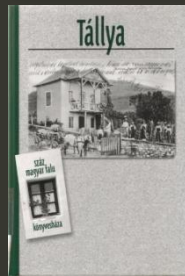
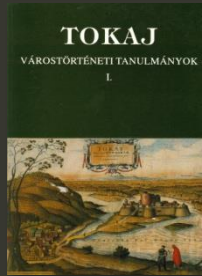
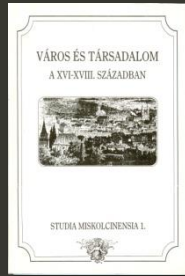
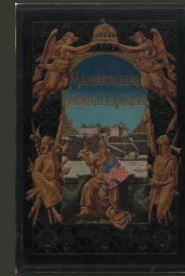
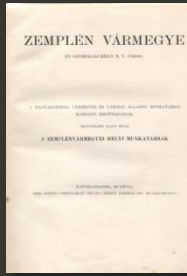
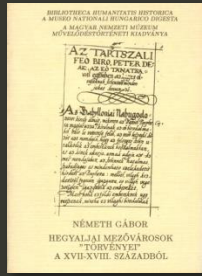
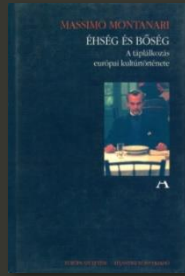
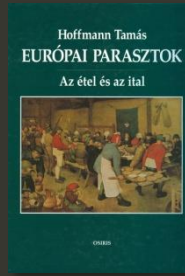
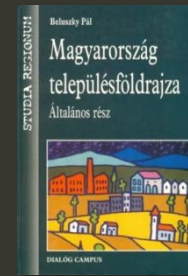
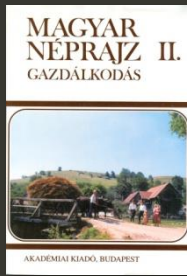
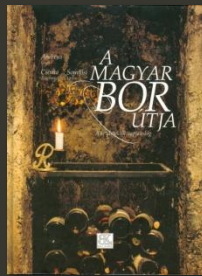
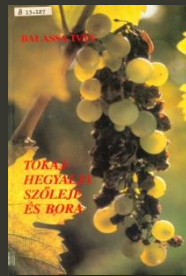
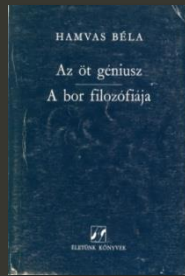
TÖRTÉNETI VÁROSOK MŰEMLÉKI KUTATÁSA

8. előadás

A HEGYALJAI VÁROSOK

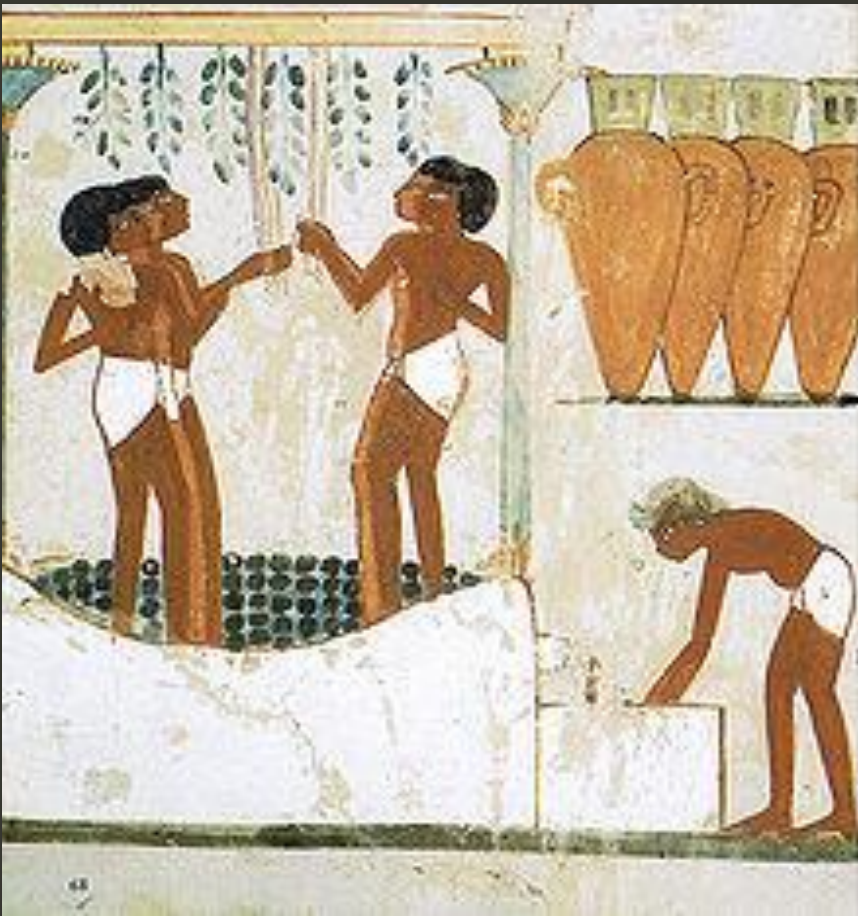
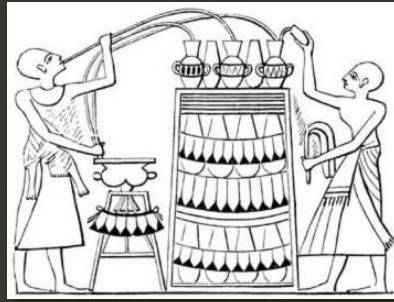
a mezőgazdaság mint
városképző tényező

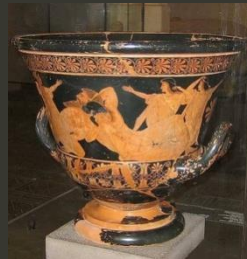

A FŐSZEREPLŐ (*Vitis Vinifera*)

AZ ANTIK TAPASZTALAT / C. P. PLINIUS (23-79)

XXVIII.

Alaposabban szemügyre véve a dolgot bizonyos, hogy **nincs az életnek olyan területe, ahol többet fáradoznának az emberek, mint amennyit a borért.** Mintha ugyan a természet nem gondoskodott volna legegészségesebb italunkról, a vízről.

[...]

És mennyi fáradságot, munkát és pénzt áldozunk azért a dologért, ami megzavarja az ember eszét, elveszi gondolkodóképességét, amely miatt már gaztettek ezreit követték el, és amelynek oly nagy a vonzereje, hogy az emberek egy részének ez életük egyetlen értelme.

[...]

Vannak, akik nem képesek megvárni az étkezés idejét, de még fel sem öltöznek, hanem mohóságukban úgy csórén, mintegy erejüket fitogtatva, színig telt hatalmas edényekből vedelnek, azután pedig kihányják, hogy újfent ihassanak.

Ezt másodszor, harmadszor is megteszik, **mintha csak a bor pusztítására születtek volna**, és a bort nem lehetne másképp kiönteni csak az emberi testen keresztül.

XXIX.

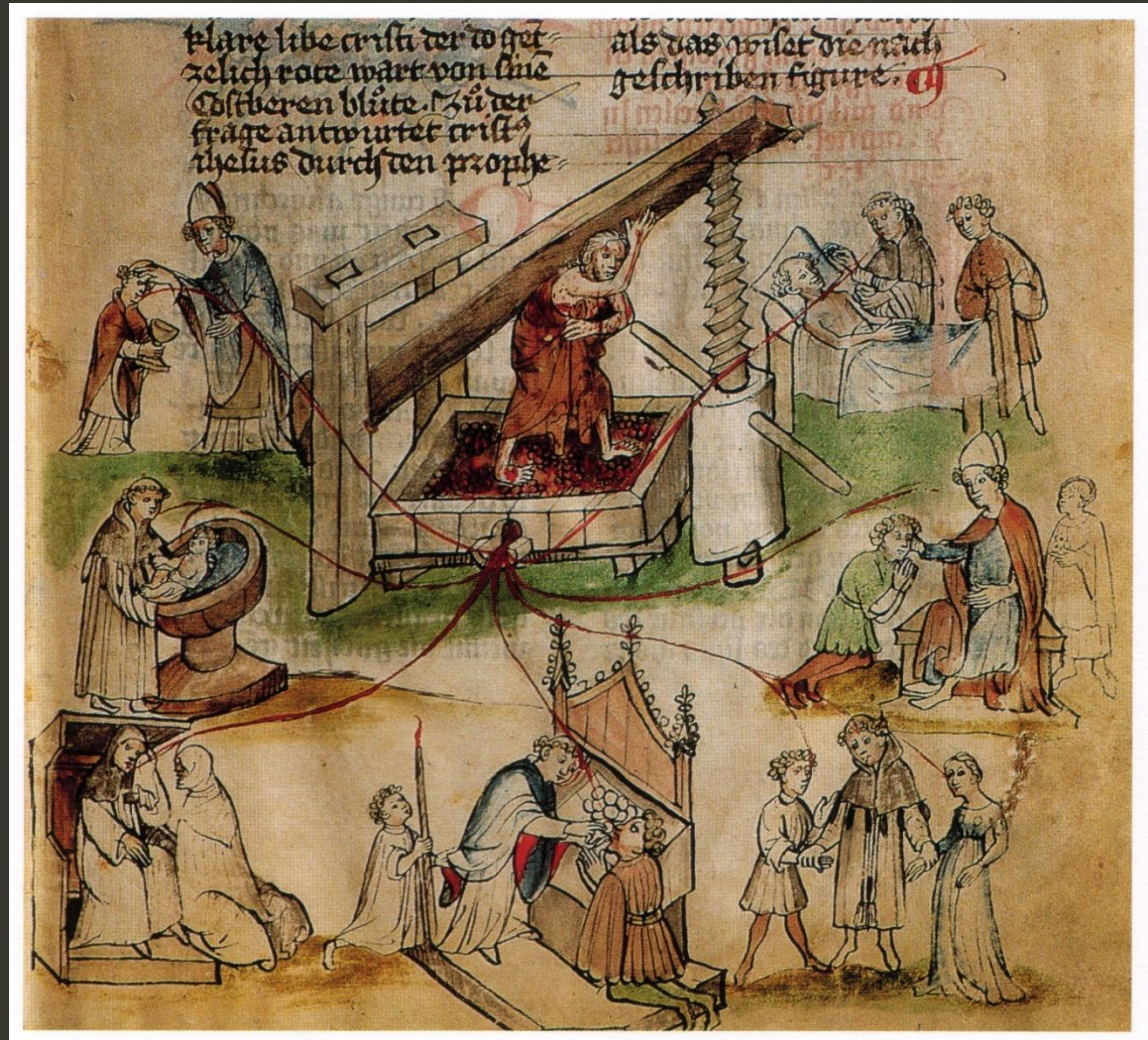
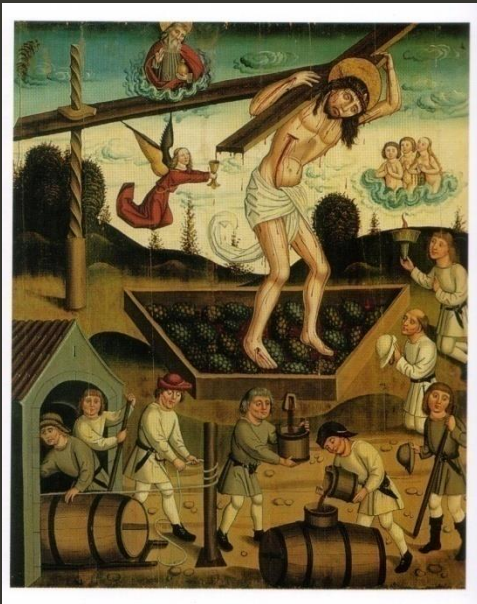
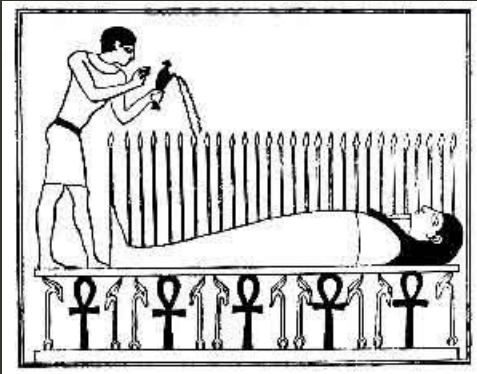
A folyadékok közül különösen kettő kedves az emberi testnek: az egyik a bor, amelyet belőleg, a másik meg az olaj, amelyet külsőleg alkalmazunk.

(C. P. Plinius: Naturalis Historia)

MEGVÁLTÁS-MÍTOSZOK

Ozirisz / Jézus / gabona / szőlő

KRISZTUS KERESZTFÁJA / AZ ÚJ ÉLETFA

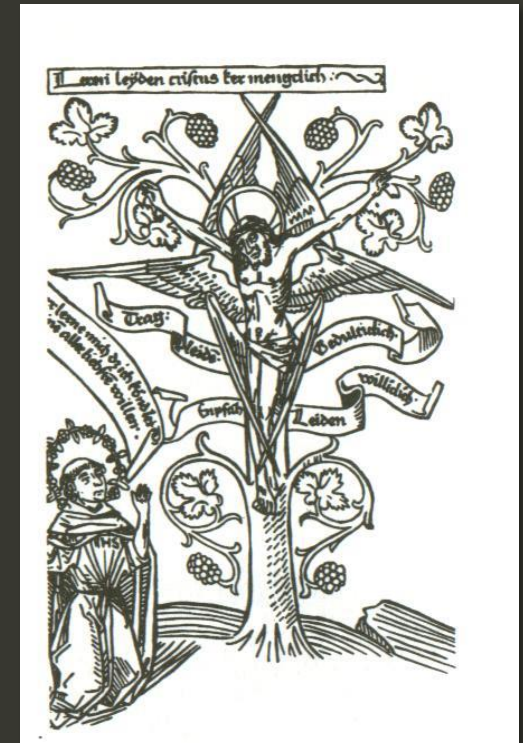
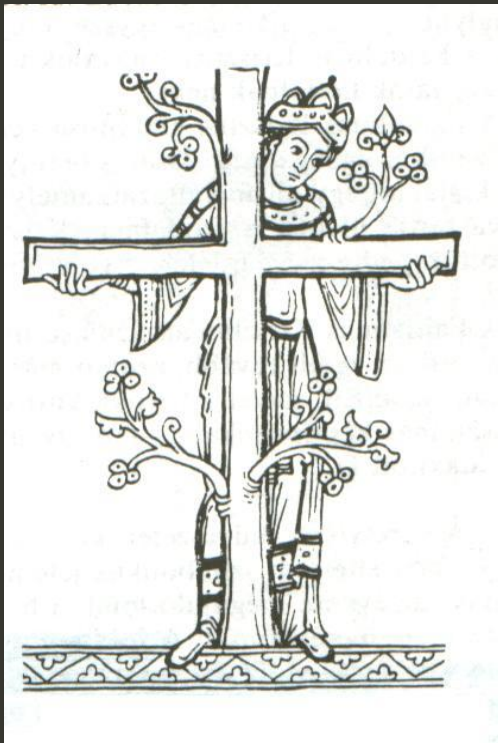
„Én vagyok az igazi szőlőtő, és az én atyám az igazi szőlőműves.”

(János 15,1.)

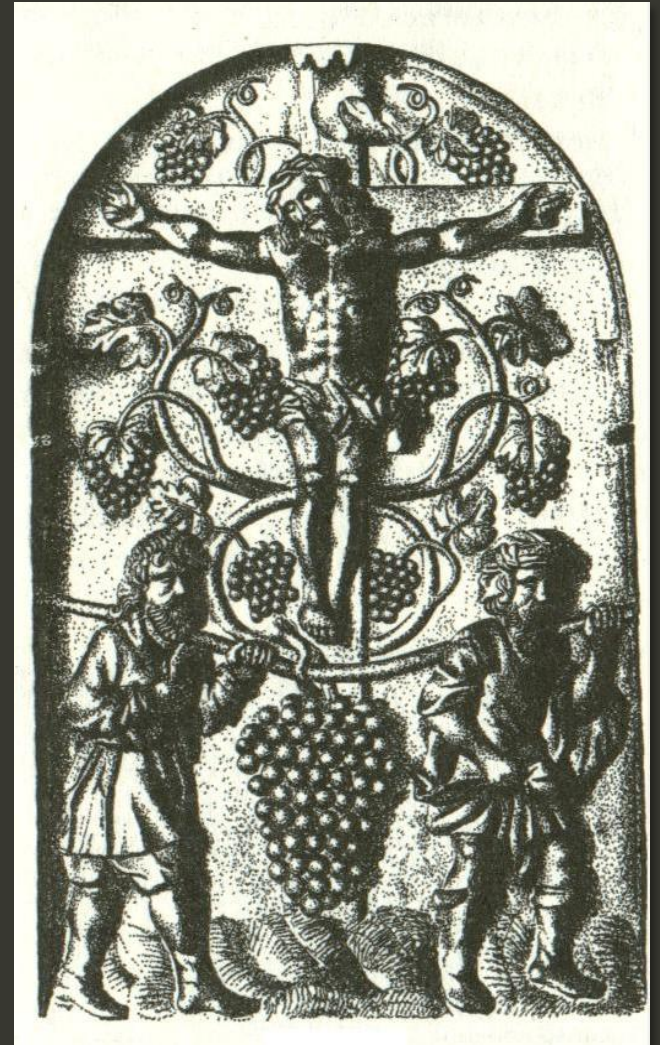
„És minekutána a kenyeret vette, hálákat adván megszegé, és adá nékik, mondván: Ez az én testem, mely ti érettetek adatik: ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.

Hasonlóképpen a pohárt is, minekutána vacsorált, ezt mondván: E pohár amaz új szövetség az én véremben, mely ti érettetek kiontatik.”

(Lukács 22,19-20.)

A KERESZT MINT ÉLETFA

SZŐLŐ- ÉS BORKULTÚRA EURÓPÁBAN

SZŐLŐMŰVELÉS PANNÓNIABAN

Kelta szőlőművelés és borkészítés (?)

Probus császár (276-282) Itálián kívül először Pannóniában (a Szerémségben) engedélyezi szőlő telepítését (szőlővesszők exportját).

Bán (Baranya, III. szd.), **Liber-** (a szőlő és bor istene) **oltár** felirata: csemegeszőlő, gömbölyű aprószemű szőlő, lesbosi kecskecsöcsű szőlő és cabaliai borostyámlevelű szőlő.

„A régészeti anyagban fellelhető és rómainak minősíthető eszközelemek túlnyomó része nem azokat a típusokat képviseli, amelyeket a kutatás nemzetközi szinten is rómainak (itáliainak) tart, másrészt az ásatásokból előkerült »római« metszőkések **nem találhatók meg a recens népi eszközkészlemben sem.** A szőlőmagleletek alapján mindenestre valószínűnek látszik, hogy elsősorban Keszthely és Pécs környékén, de esetleg másutt is számolhatunk a népesség bizonyos kontinuitásával a római birodalom széthullása és a magyar honfoglalás közötti időszakban. Ez a lakosság, ha etnikumát nem is, de keresztény hitét bizonyára megőrizte, ami együttal a szőlőkultúra tovább élésének záloga is. Mindebből természetesen **még nem következik semmiféle művelési technika folyamatossága sem.**”

(Makkai László, 1974)

Krum bolgár kán avar fogjai szerint birodalmuk bukásának (VIII. szd. vége, IX. szd. eleje) egyik oka az „iszákosság” volt, „mert mindenki részeges lett, mivel a bor kimeríthetetlen mennyiségben állt rendelkezésre”.

(Suidas-lexikon, Bizánc, X. szd.)

„Továbbá, ha Bulgánból, melyet Szerémségnek neveznek, az esztergomi polgárok bort hoznak akár hajón, akár kocsin, minden egyes hordó után két nehezéket fizetnek.

Továbbá, ha bárhonnan hoznak Esztergomba bort, akár Somogyból, akár Zalából, akár Sokoróról vagy Pestről akár hajón, akár kocsin, minden egyes hordó után egy nehezék jár.

Továbbá minden egyes szerémségi hajószállítmányból a vámossoknak adjanak a fent mondott vámon felül egy köből bort.”

(Esztergomi vámjegyzék. 1288)

„Borból olyan sok van, hogy Magyarország csaknem minden vidéke (kivéve azokat a sík vidékeket, melyek a Tiszán innen és túl Várad felé vannak, illetve a Bács vidéket és néhány más helyet) terem nemes borokat, édeset és savanykásat, a kettő között, erőset, könnyűt, mérsékelten hatót, de fehérét jóval többet, mint vöröset.

A sört a borbőség miatt csak a birodalom kis részén ismerik. [...]

A borok közül a többinél először is az jobb és nemesebb, amelyet a Szerémségben, majd amit Somogy, Baranya, Pozsony, Sopron, Eger, Borsod, Abaúj, Veszprém, Zala megyékben, végül Erdélyben és Szlavóniában termelnek.

(Oláh Miklós: Hungária. 1536)

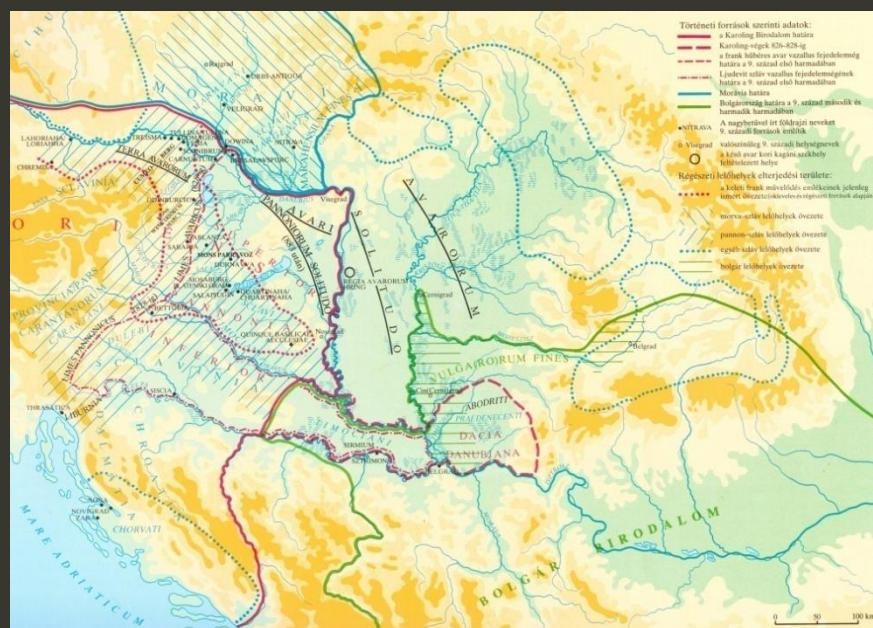
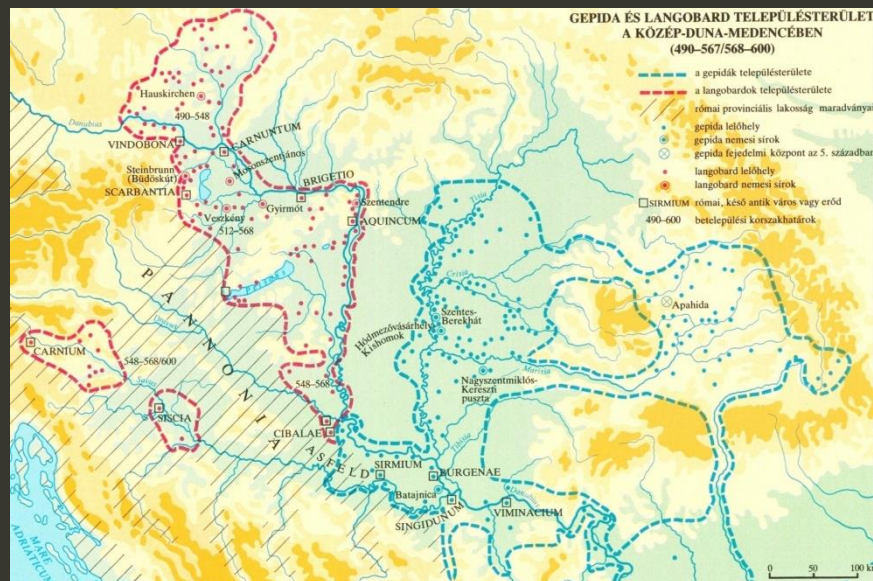

Image © 2010 GeoEye
Image © 2010 DigitalGlobe
© 2010 Cnes/Spot Image
Image © 2010 Eurosense/Geodis Slovakia

© 2009 Google

45°00'09.31" É 19°52'58.61" K magasság 0 p Szemmagasság: 424.09 km

FRUSKA GORA / SZERÉMSÉG

70 km hosszú, 15-20 km széles röghegység Szerbiában, a Duna és a Száva között. Legmagasabb pontja 539 m. Peremeit termékeny lösz borítja. Magasabb területeit erdők foglalják el, lejtői kitűnő bortermő vidékek.

SIRMIUM (Szávaszentdemeter, ma Sremska Mitrovica)
Ősi illír-kelta település, a rómaiak Kr.e. 1. szd-ban foglalják el. Az 1. században városi rangra emelik (Colonia Flavia Sirmium) stratégiai jelentősége miatt. A tetrarchátus idején (293-306) a birodalom négy legfőbb városának egyike.

„FRANK HEGY”

délszláv vélemény: IX. századi frank uralom emléke
magyar vélemény: Árpád-kori (XII-XIII. századi) francia (vallon, ill. olasz) betelepülők névadása. Ez településnévben is megőrződött: **Nagyolaszi** (*Franca villa*, ma Mandelós).

TARCAL

a hegy magyar neve egy XVI. századi forrás szerint.

BORTERMELÉS

Probus császár (276-282) Itálián kívül először itt engedélyezi szőlő telepítését

1148: okleveles adat a bortermelésről

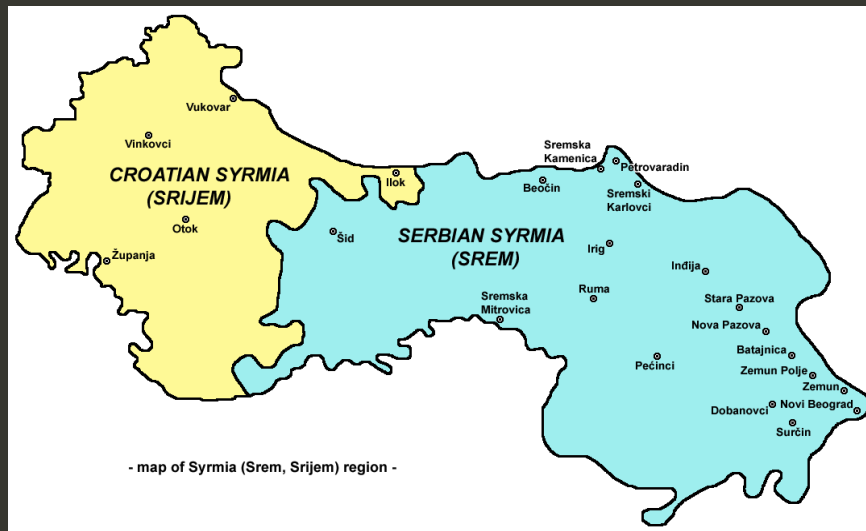
1288: esztergomi vásárvám-tarifa

„Nem tehetem, hogy a Szerémség boráról hallgassak annyira kellemetes ez, hogy nehéz lenne páriját találni a földkerekségén.”

(Galeotto Marzio)

„Aranyárga, szirupszerű, egészen tömény gyógybor ez”.

(Bonfini)

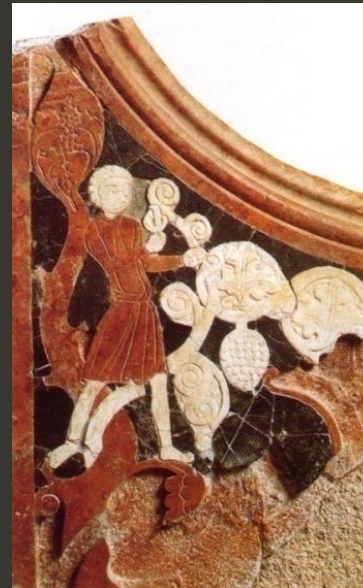

LIGETES SZŐLŐMŰVELÉS

A folyóparti árterek ősi szőlőművelési technikája: a fa körül, melyre a szőlő a természetes tenyészhelyén felfut, megritkítják az árnyékot adó fákat, kiirtják a bozótot, tisztán tartják a tő környékét, metszik és a következő alkalmas fához lebújtott venyige segítségével szaporítják. Nem csak a honfoglaló magyarokra jellemző.

Szőlőművelés bolgár-török jövevényszavai:
szőlő, bor, szűr, seprő, csiger, karó, ászok

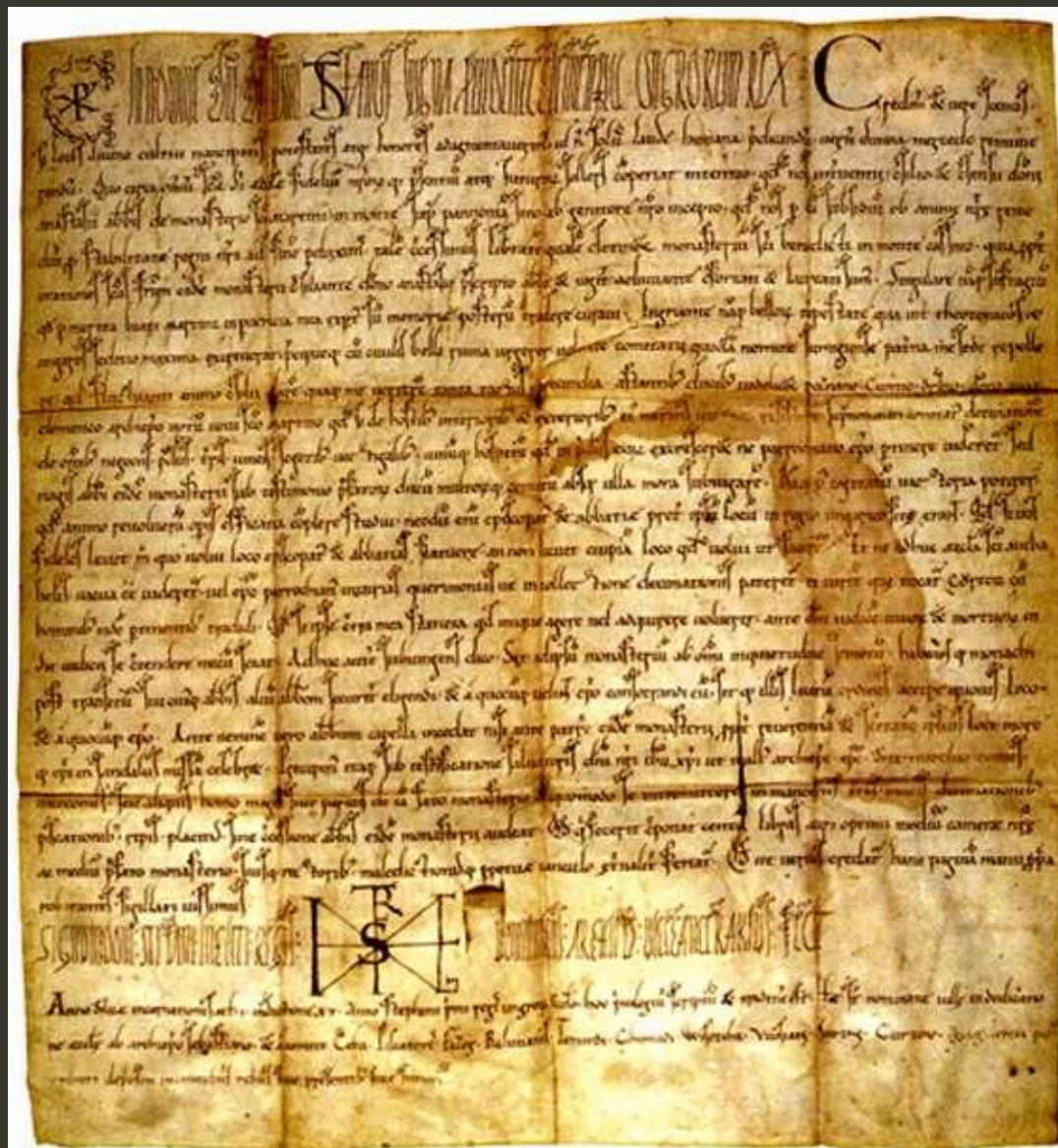
Kabar (kazár) szőlőkultúra:
Birtokaik rendszerint egybeesnek a kora-középkori bortermelő helyekkel (Zemplén, Tolna, Baranya megyék, Buda környéke)

PANNONHALMI ALAPÍTÓLEVÉL / A SZŐLŐKULTÚRA KORAI TANÚSÁGA

„...Gondoskodtam ugyanakkor arról is, hogy megörökítssem az utódok emlékezetében azt a különleges támogatást, amelyet Szent Márton érdemeiért gyermekkoromban megtapasztaltam. Ugyanis mikor kitört a háború vihara, s ebben a németek és a magyarok között a viszály igen nagyra nőtt, s különösen amikor a polgárháború pusztítása fenyegetett, mivel az egyik megye, a somogyi el akart űzni atyám székéről, nagy bizonytalanság fogott el, milyen tanácsot adjak háborgó lelkemnek, mihez fogjak? Mikor Pázmány, Hont és Orci vezérek, meg Domonkos érsek úr mellém álltak, én fogadalmat tettem Szent Mártonnak, ha érdemeiért a külső és belső ellenségeimet legyőzöm, akkor úgy jó, ha a fenti megye **dézsója**, ami minden dolga, birtoka, földje, **szőlője**, vetése, útvámja után jár, valamint **a vendégek bora**, ami birtokaikon terem, ne a megyéspüspökhöz tartozék, hanem azt inkább ugyanezen monostor apátjának vessem alá haladéktalanul az említett vezérek és sok ispán tanúságával... „

(A pannonhalmi alapítólevél, 1002)

VÍZFÖLDRAJZI VISZONYOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN AZ ÁRPÁD-KORBAN

BORKERESKEDELEM

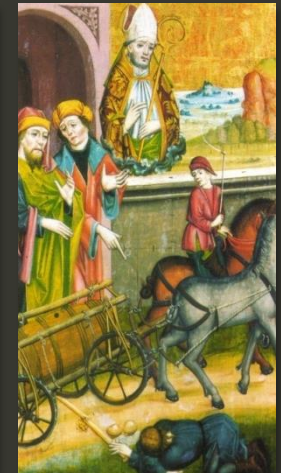
SZÁLLÍTÁS

1. hajón, vízi úton
2. szánon

A középkori borkezelés nem tudta megakadályozni a bor újraerjedését. Ezt gátolni csak pincehidegben lehetett. A szán emellett kíméletesebben bánt a borral, mint a szekér.

3. szekéren

Csak a legjobb minőségű borok viselték el a szekéren történő szállítást, az átlagbor megtört.

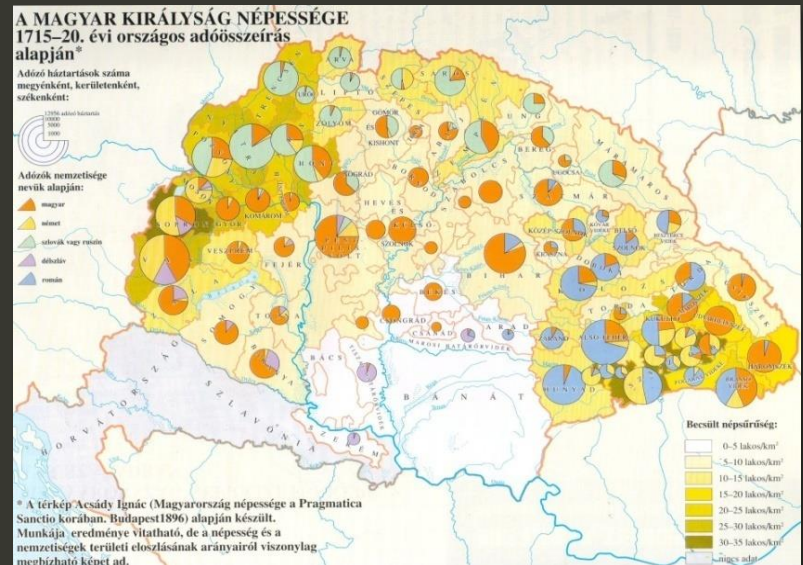
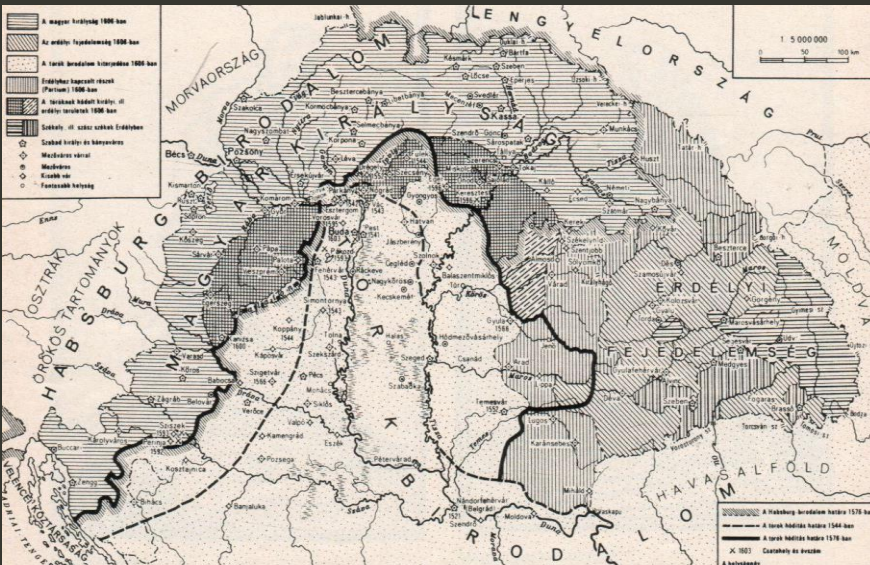

MAGYARORSZÁGI BOR(KÜL)KERESKEDELEM

0. Szerémségből Esztergomon át Bécsbe, illetve tovább
1. Soproni és pozsonyi borvidékről Morvaországban át Sziléziába, majd később Poroszországba
2. Somogyi, branyai és tolnai borok Pozsonyon át Bécsbe, illetve tovább
3. Soproni, szentgyörgyi, szerémségi, majd később **tokaji borok a Szepességen, majd inkább Kassán, Eperjesen át Lengyelországba, illetve Oroszországba**
4. Erdélyből Moldvába és Havasalföldre

A TÖRÖK HÓDOLTSÁG

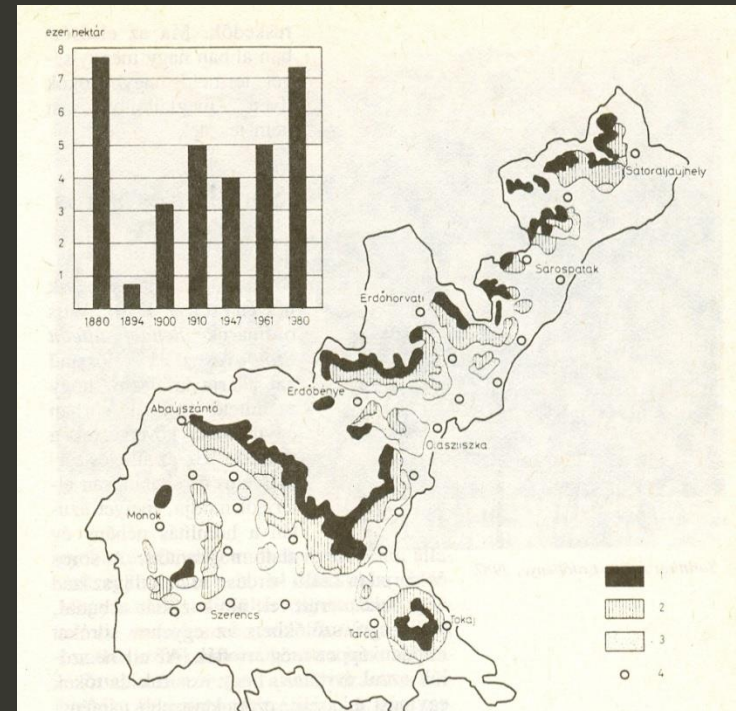
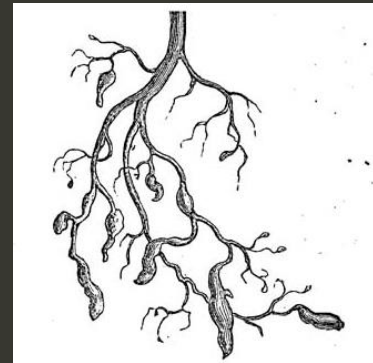

A FILOXÉRA (filoxera vastatrix, szőlőgyökértetű)

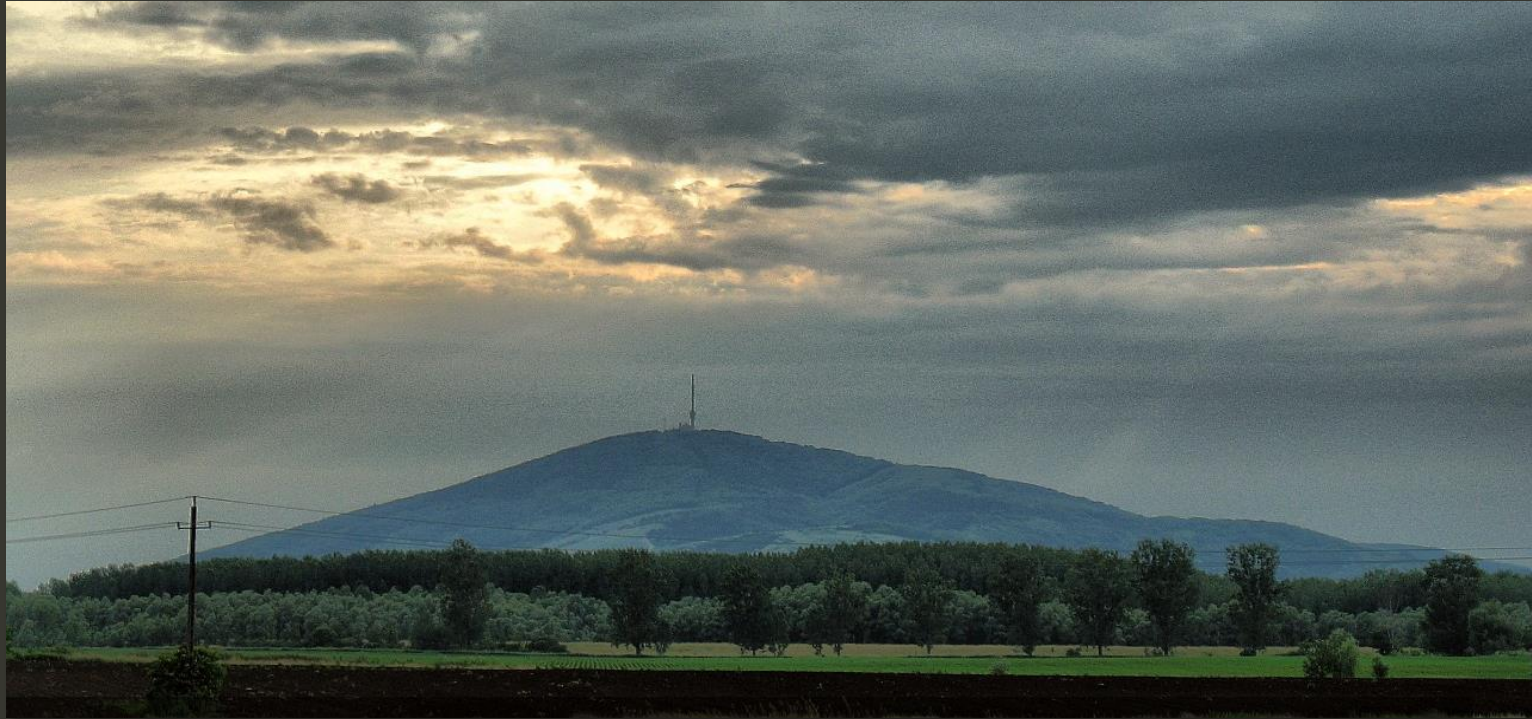
1856-ban Amerikából indult fertőzés, Európába 1858-1862 között került. Magyarországon 1875-ben ütötte fel a fejét, egyszerre több helyen is: Torontál, Érmellék, Keszthely, Kassa, Szatmárnémeti. Tokaj-Hegyalján a teljes régi szőlőállomány kipusztult.

A filoxéra elterjedése Magyarországon
piros: 1881; zöld: 1885; sárga: 1890

A szőlőterület változása Tokaj-Hegyalján 1880 és 1980 között
1-2: a filoxéra előtti szőlőterület
2-3: a jelenlegi szőlőterület

„16. Tarczal hegye

Ekkor Ond, Ketel meg Tarczal, miután az erdőn áthaladtak, a Bodrog folyó mellett lovagoltak; majd mintha pályadíjért futottak volna, sebes vágtában nyargaltak fel egy jó magas hegynek a csúcsára. A másik kettőt maga mögött hagyva, **Tarczal, a serény vitéz ért fel elsőnek a hegyromra. Ezért a hegyet attól a naptól kezdve mostanáig Tarczal hegyének nevezték.** A három úr a hegy csúcsáról, ameddig csak a szem ellát, körös-körül megszemlélte a földet; kimondhatatlanul meg is szerette azt, és mindjárt azon a helyen, pogány szokás szerint, egy kövér lovat ölte le, nagy áldomást csapott. Tarczalt, aki merész ember volt és megállta helyét a harcban, a társai most elbocsátották; s ő katonáival együtt visszatért Árpád vezérhez, hogy neki a föld alkalmas voltáról hírt adjon. Ez meg is történt. Ond és Ketel pedig továbbindultak Tarczal hegyéről, és gyors lovaglással harmadnap megtalálták Salán vezért Alpár várában, a Tisza mellett. Árpád nevében üdvözölték őt; majd udvarába való megérkezésük után másnap átnyújtották neki a magukkal hozott ajándékokat, s közölték vele Árpád vezér üzenetét. Salán vezér, mikor látta az ajándékokat, és meghallgatta a maga embereinek meg amazoknak is a követjelentését, szerfölött megörült. Árpád vezér küldötteit kegyesen fogadta és gazdagon megajándékozta, egyszersmind Árpád kívánságait szintén teljesítette. Tizednap pedig Ond és Ketel, midőn Salán vezértől megkapták az engedelmet, hazakészültek. Velük Salán vezér Árpád vezérnek különféle ajándékokon kívül nevetni való tréfaképpen küldött még két korsót tele a Duna vizével meg egy nyalábot Alpár homokjának a java fűvéből. Azonfelül átengedve a Sajó folyóig terjedő földet lakosaival egyetemben. Erre Ond és Ketel hamarosan megjöttek Árpád vezérhez Salán vezér követeivel együtt; a küldött ajándékokat átnyújtották, és értesítették, hogy a földet összes lakosaival együtt megkapta adományban Árpád vezér. Emiatt szertelen vígság támadt Árpád vezér udvarában, és három napon át nagy lakomát csaptak. Azután Árpád megerősítette a békét, és Salán vezér követeit gazdagon megajándékozva elbocsátotta, hogy térjenek haza a béke hírével.

17. Szerencse

[...] **A fent említett Tarczal pedig Árpád vezér kegyelméből annak a hegynek a lábánál kapott nagy földet, ahol a Bodrog a Tiszába ömlik; egyszersmind ugyanazon a helyen földvárat emelt, amely most a jelenben a Hímesudvar nevet viseli.**”

(Anonymus: Gesta Hungarorum)

A TELEPÜLÉSREND KIALAKULÁSA

Zemplén megye: (várispánság): XI. szd. közepe

Pataki erdőispánság: XIII. szd. előtt (XIV. szd. közepén beolvad Zemplén és Abaúj megyékbe)

Castrum Potok (ispáni központ?): talán a sátoraljaújhelyi várhegyen; építtető: I. András (1013-1060)

Várak: Tokaj (Hímesudvar, Kőrév), Tállya,

Királyi udvarházak: Patak, Szerencs, Tarcal, Tokaj

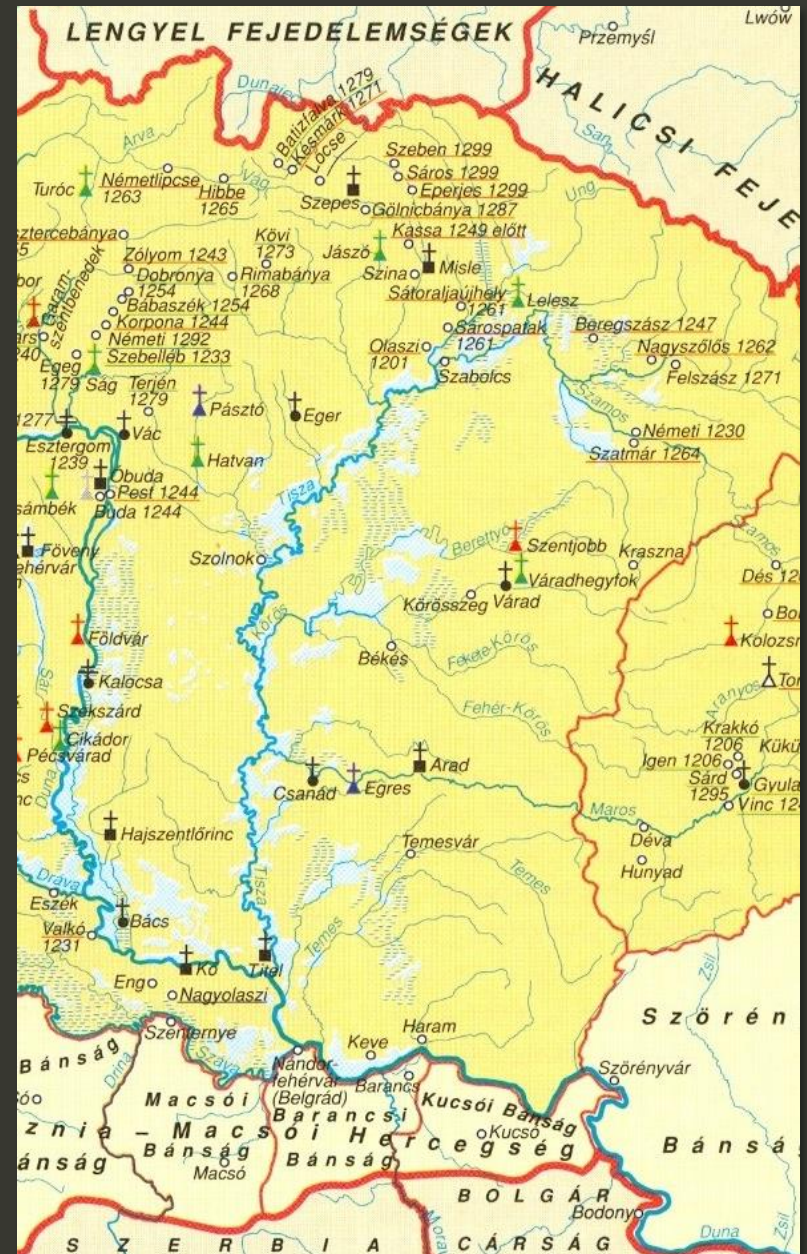
Királyi pecérek: Tiszalúc, Tarcal, Ond és Golop

Tarcali Zsinat: 1099

Abaújszántó:	1244; korábban királyi birtok ; I. Károly olasz szőlőműveseket telepít ide
Bodrogkeresztúr:	1239; vára 1241-ben elpusztult
Erdőbénye:	1404; két falu egyesítéséből
Mád:	XIII. szd.; a tokaji királyi uradalom része
Mezőzombor:	1298; magánbirtokosok birtoka
Olaszliszka:	1201; királyi birtok 1243-ig; XII. szd.?: Vallon (olasz) betelepítés
Sárospatak:	XI. szd.; Királyi birtok 1390-ig
Sátoraljaújhely:	1110; (A tatárjárást követően épül fel az új település.) Előbb az Aba nemzetségé, később királyi birtok 1110-ig
Tarcal:	XI. szd.; királyi birtok 1216-ig; a XIV. szd. végétől a tokaji királyi uradalom része.
Tállya:	XII. szd.?: Vallon (olasz) betelepítés; XIII. szd.: vár;
Tokaj:	1067; királyi birtok 1410-ig
Tolcsva:	1255; királyi birtok 1366-ig

HEGYALJA, TOKAJ-HEGYALJA:

1350: Hegyalja; XVI. szd: Districtus Submontaneus; 1622: Hegyaljai héth város; XVIII. szd: Tokaj-Hegyalja

HEGYALJAI KÜLÖNLEGESSÉGEK

ELHELYEZKEDÉS:

Korai királyi vadászterületen

→ királyi figyelem

kereskedelmi útvonalak mentén, azok kereszteződésében, folyami átkelőhelynél

→ javak és információk áramlása

GAZDÁLKODÁS:

SZŐLŐTERMESZTÉS: MONOKULTÚRA (→ prekapitalista termelési struktúra)

→ népességkoncentráció

→ egységes gazdálkodás

→ **fokozott árucseré-igény**

→ **a kereskedelem** megszervezésének szükségessége

→ külföldi kapcsolatok

→ magas és egész évre kiterjedő **élőmunka-igény**

→ bérmunkások (napszámosok, szakmányosok)

BIRTOKVISZONYOK:

Kezdetben homogén királyi birtok

Később magánbirtokosok is, de jellemzően nagy birtoktesttel

(Garaiak, Lazarevics István, Brankovics György, Hunyadi János, Pálócziak, Perényiek, Szapolyaiak, Rákócziak)

Tokaji és Tállyai kincstári uradalom (XVI. századtól)

→ sorsközösség

A szőlőtermesztés esetén elfogadott a **BEBIRTOKLÁS**

→ külső birtokosok is rendelkeznek szőlőkkel

→ a szőlők egy részének szabad (jobbágytelektől független) adás-vétele

→ speciális rendtartások kialakulása (hegytörvények)

→ információk széles körű áramlása

→ feudális kötöttségek lazulása

TÁRSADALOM:

Gyakorlatilag **nincs jobbágyság**, illetve érvényesül a szabad költözési jog

Magas a féljobbágyi szinten élő TAKSÁS NEMESEK száma

Magas a katonáskodó réteg aránya

A reformáció erős hatása

→ homogén, erős közösségek

Idegenek megjelenése

Vallonok, olaszok? (XII. szd. közepe); rácok (1. XV. szd. eleje, 2. XVI. szd. eleje); szlovákok; ruszinok;

görögök (XVII. szd. vége); zsidók (XVIII. szd. közepe); lengyelek (XVII. szd.); oroszok (XVIII. szd.);

németek (XVIII. szd.)

AUTONÓMIÁK A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGON

TERÜLETI-VAGYONI

KIRÁLYI VÁROSI

Önrendelkezés, szabad bíró- és plébánosválasztás, saját jog szerinti jogszolgáltatás, pecséthasználát. Vásár- és vámszabadságok. Egyösszegű adó és ajándék a királynak, illetve katonaállítási kötelezettség.

(MEZŐ)VÁROSI

Korlátozott önrendelkezés, kötött bíró- és plébánosválasztás, kötött fellebbezési út. Korlátozott vásár- és vámszabadságok. Adófizetés és egyéb szolgálat a kegyúrnak.

TERÜLETI

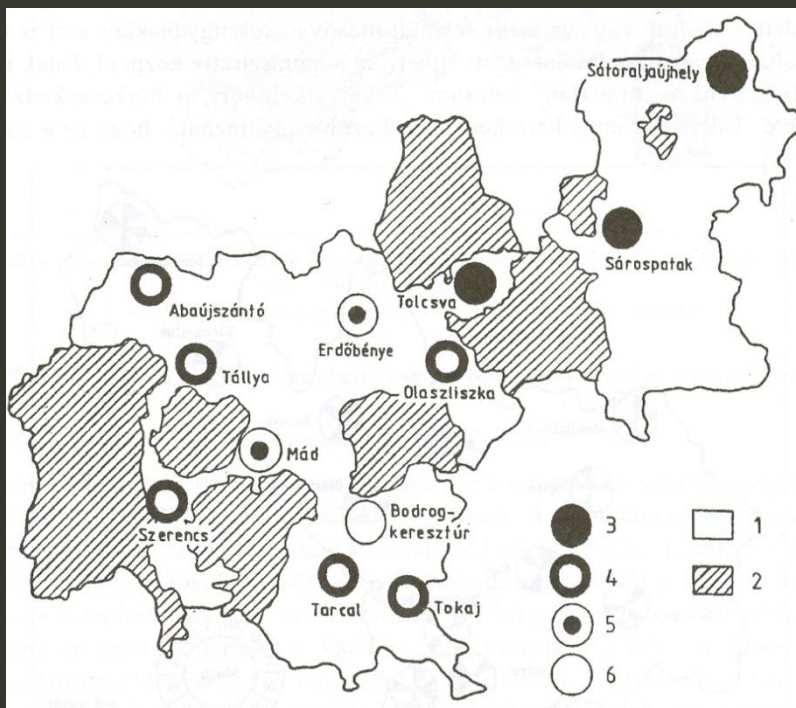
HEGYKÖZSÉGI

Specialitás: bebirtoklás
Minden birtokos kötelezően tagja, vagyoni állapottól és lakhelytől függetlenül.

CÉHSZABÁLYZATOK

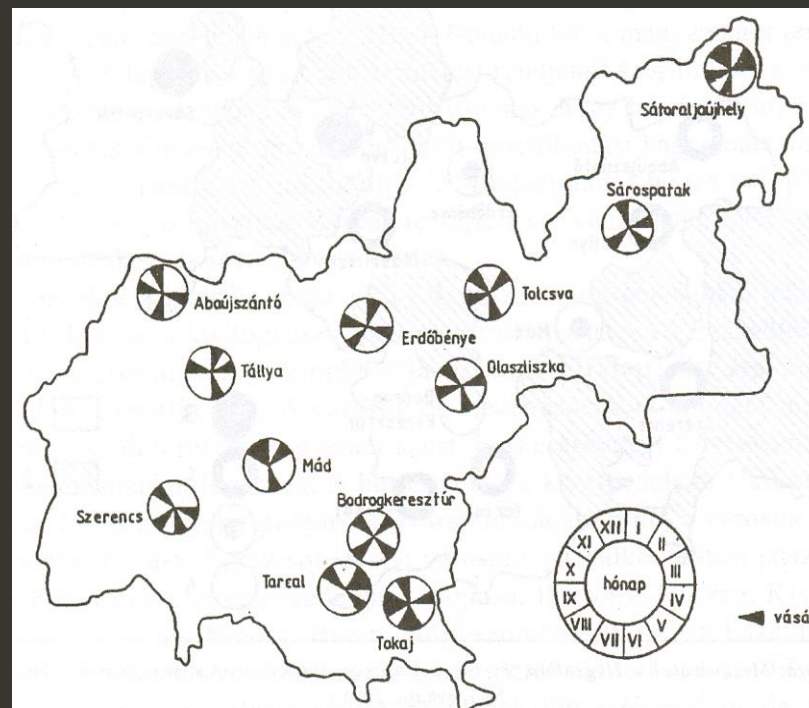
Minden azonos foglalkozást űző iparos tagja, a kívül maradók(kontárok) munkáját tilalmazzák.

A VÁROSIASODÁS

Mezővárosok a Hegyalján

1. Mezővárosok területe; 2. községi jogállású települések területe; 3. a XV. század előtt mezővárosi rangot szerzett települések; 4. a XV. században; 5. a XVI. században; 6. a XVII. században

Vásártartó helyek a Hegyalján a XVIII. században

Mezővárossá válás, illetve mezővárosként történő említés első adata:

Abaújszántó: 1459; Bodrogkeresztúr: n.a.; Erdőbénye: n.a.; Mád: n.a.; Olaszliszka: 1461; Sárospatak: XIII. szd. eleje, 1326 (Civitas Potokh); Sátoraljaújhely: 1261, 1334 (Civitas Wyhel); Szerencs: n.a.; Tarcal: 1434; Tállya: 1498; Tokaj: 1476; Tolcsva: 1488

Népességi adatok 1517-ből (fő):

Abaújszántó: 435; Bodrogkeresztúr: 360; Gönc: 1200; Tarcal: 360; Tállya: 210; Tokaj: 300

TELEPÜLÉS NEVE	JOGÁLLÁSA	HÁZ	LAKOS	FELEKEZETI MEGOSZLÁS					
				rk.	gk.	gkel.	ref.	ev.	izr.
Abaújszántó	mezőváros	318	2313	1306	148	1 ház			102
Bodrogkeresztúr	mezőváros	279	1805	446 + 300	303	1 ház			256
Mád	mezőváros	493	3475	1800 + 500	220	1 ház			259
Olaszliszka	mezőváros	282	1680	612	148	2 ház			39
Sárospatak	mezőváros	557	2686	933	502	5 ház	2800?		78
Sátoraljaújhely	mezőváros	680	4023	1694	1240	2 ház			292
Tarcal	mezőváros	484	2756	859	119	1 ház			49
Tállya (szőlőmunkások Galiciából)	mezőváros	502	4388	2842 + 700	129	4 ház			107
Tokaj	mezőváros	507	2942	882 + 400	365	33 ház 365			73
Tolcsva (szőlőmunkások Lengyelországból)	mezőváros	385	2210	936 + 250	541	2 ház	300		288

VÁROSI ÖNRENDELKEZÉS

A VÁROSI TÖRVÉNYKÖNYVEK ÉS URBÁRIUMOK

Sorsközösség:

„...ez három városok [ti: Tarcal, Tokaj, Keresztúr] csak úgy vagynak az hegy körül, mintha egy város volna, participál is az hegyben mindenik, a törvények is igen egyez sokakban.”

(Dévai Ferenc, Usuális könyv, 1700.)

Törvények és rendtartások:

- Az egyházközség és az egyháziak jövedelmei
- A bíró és a magisztrátus megválasztásának rendje
- A bíró és a magisztrátus feladatai, jogai, jövedelmei
- A jobbágyköltözés módja
- A kocsmáltatás módja, a dézsma lefolyása
- A szőlő- és ingatlanbirtoklás szabályai
- A határhasználat szabályai
- A szitkozódók, káromkodók büntetése
- Az ünnepek megtartása
- A tűz- és vagyonvédelem előírásai
- A nemesek és a város viszonyának szabályozása

Tarcal: 1606 (urbarium: 1517, 1606)

Bodrogkeresztúr: 1607

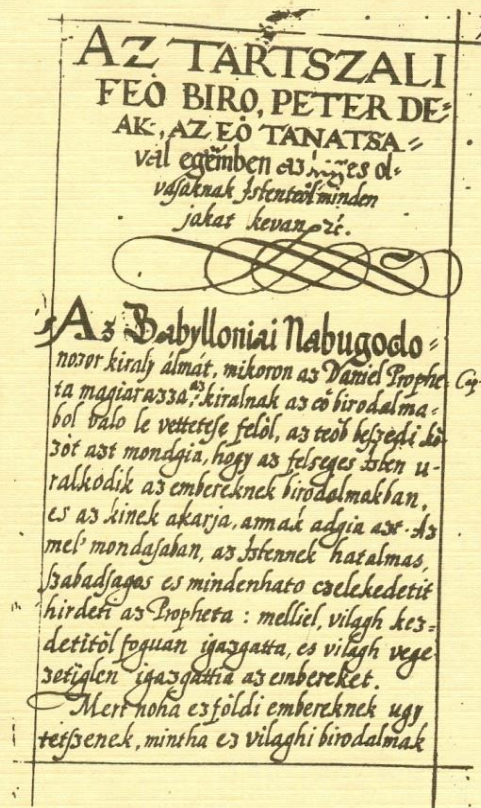
Tokaj: 1610 (urbarium: 1561, 1573)

1641, Mádi szőlőrendtartás:

A hegyaljai települések az öt felső-magyarországi szabad királyi várossal (→ BEBIRTOKLÓK) közös rendtartást adtak ki, hivatkozva korábbi közös végzésekre is.

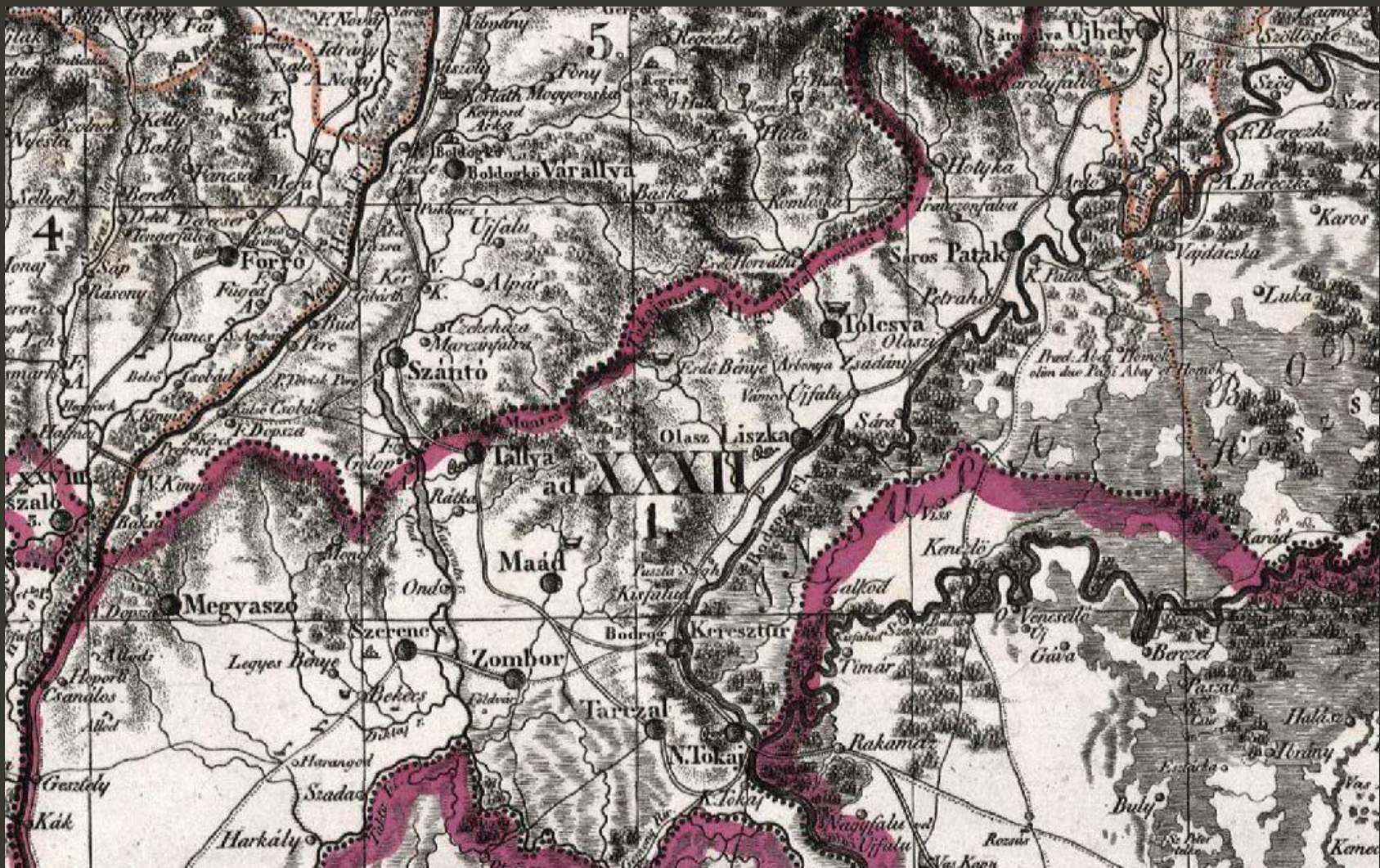
BIBLIOTHECA HUMANITATIS HISTORICA
A MUSEO NATIONALI HUNGARICO DIGESTA

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI KIADVÁNYA

NÉMETH GÁBOR

HEGYALJAI MEZŐVÁROSOK
"TÖRVÉNYEI"
A XVII-XVIII. SZÁZADBÓL

TOKAJ-HEGYALJA

TOKAJ KERESKEDŐHÁZ RT.

H-3980 Sátoraljaújhely,

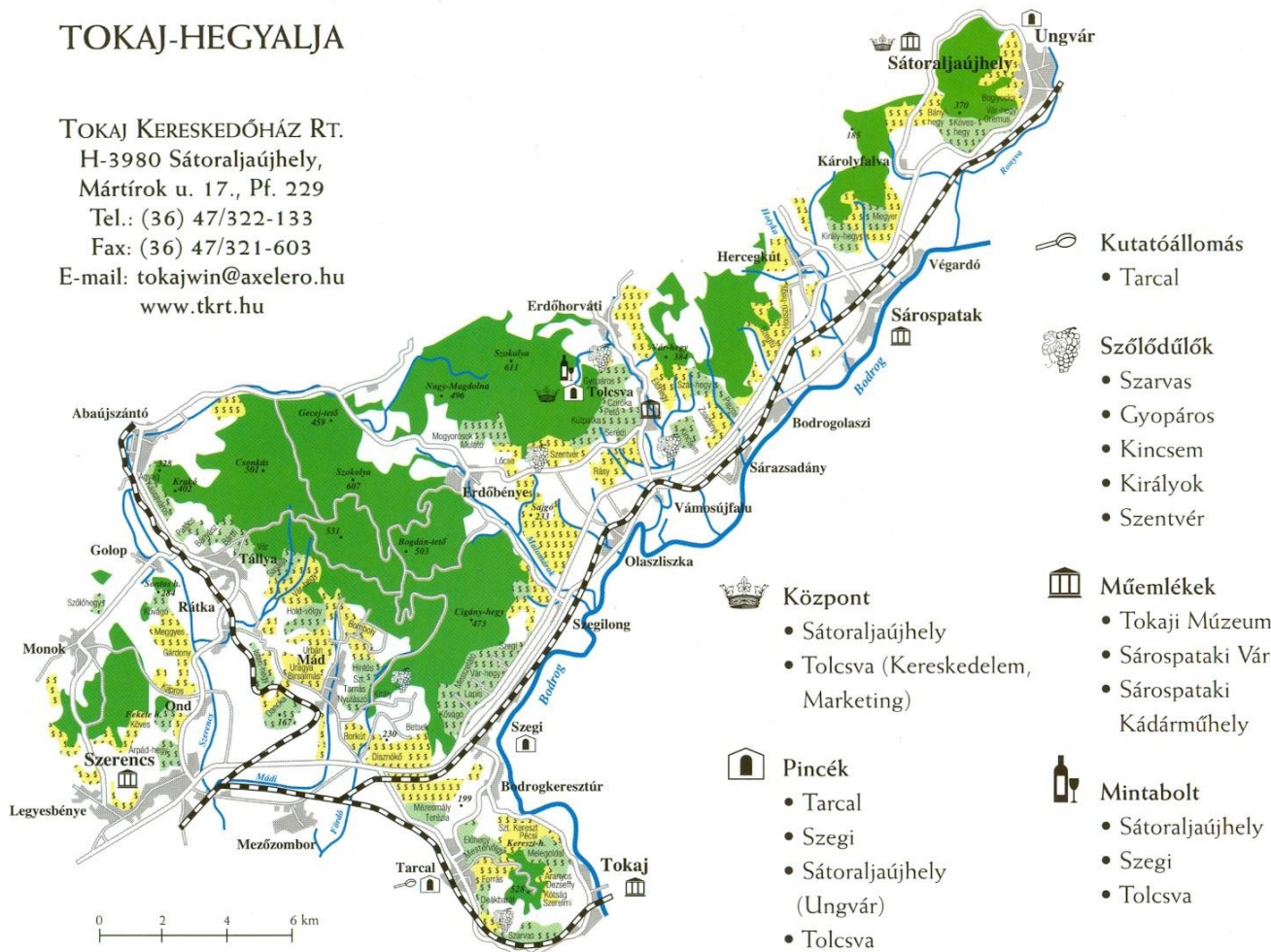
Mártírok u. 17., Pf. 229

Tel.: (36) 47/322-133

Fax: (36) 47/321-603

E-mail: tokajwin@axelero.hu

www.tkrt.hu

Az abaújszántói Sátor-hegytől a Sátoraljaújhelyi Sátor-hegyig, délen a tokaji Kopasz-hegyig lenyúló 5967 hektárnyi terület, 1737-óta zárt borvidék. Szőlőtermelők száma: 14575, borászatok száma: 588.

28 település:

Abaújszántó, Bekecs, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Bodrogolaszi, Erdőbénye, Erdőhorvát, Golop, Herceggút, Legyesbénye, Mád, Makkoshotyka, Mezőzombor, Monok, Olaszliszka, Rátka, Sársasadány, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szegi, Szegilong, Szerencs, Tarcal, Tállya, Tokaj, Tolcsva, Vámosújfa.

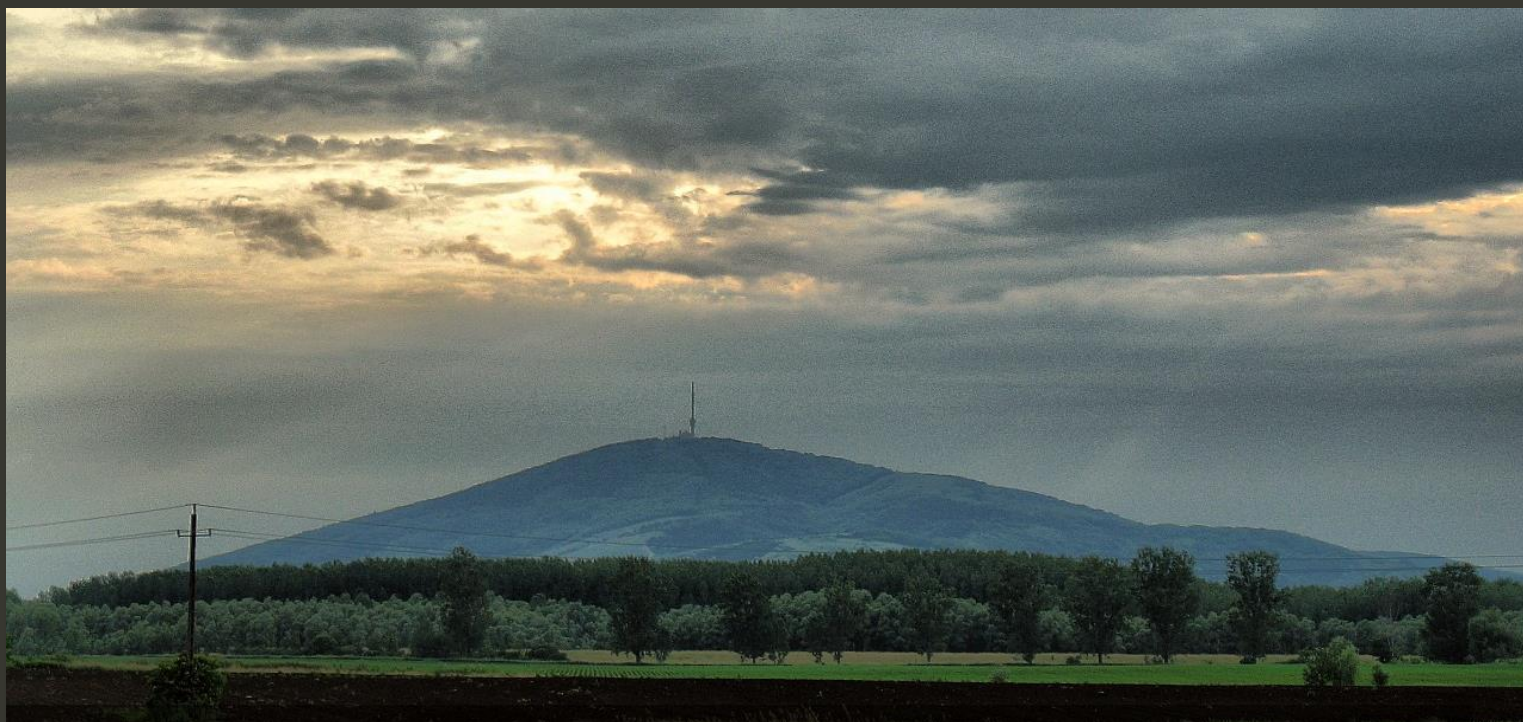
© 2010 Cnes/Spot Image
Image © 2010 Eurosense/Geodis Slovakia
Image © 2010 DigitalGlobe

© 2009 Google

48°06'06.58" É 21°21'45.71" K magasság 0 p

Szemmagasság: 51.85 km

- Talaj:** vulkanikus alapkőzet (andezit, riolit és ezek tufái), illetve az ezen kialakult vékony nyiroktalaj réteg, napsütötte déli lejtőkkel
- Időjárás:** forró, enyhén csapadékos nyár, meleg, csapadékos ősz, meleg, száraz októberrel
- Páratartalom:** Az esős őszi idő és a környező folyók által meghatározott mikroklíma kedvez a botrytises rothadásnak
- Szőlőfajták:** furmint, hárslevelű, sárga muskotály, zéta, kövérszőlő, kabar
- Borkészítés:** ordinári borok, késői szüretelésű borok, szamorodnik, aszúk, aszúesszencia, esszencia, fordítás, másolás
- Érlelés:** állandó, 12 °C körüli hőmérsékletet és magas, 96 % körüli páratartalmat biztosító pincerendszerek

TOKAJ-HEGYALJA DOMINÁNS SZŐLŐFAJTÁI

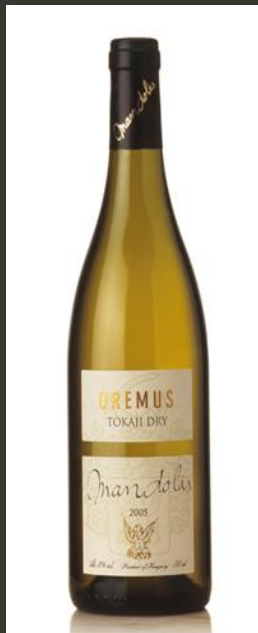

FURMINT

1623: Furmint szőlő
60 %

ZÉTA

Furmint és bouvier keresztezésével nemesítették 1951-ben (eredeti neve OREMUS volt)

SÁRGA MUSKOTÁLY

1560: Muskotály szeleőleő
5 %

KÖVÉRSZŐLŐ

az egyik legrégebbi fajta volt, de a filoxéra szinte teljesen kiszorította a termelésből

HÁRSLEVELŰ

1726: Hárslevelő
30 %

KABAR (TARCAL)

Hárslevelű és bouvier keresztezésével nemesítették, 2006-óta engedélyezett

AZ ASZÚSODÁS

A *Botrytis Cinerea*, a nemespenész áldásos hatása Tokaj éghajlati viszonyainak rendkívüli erejéből fakad. A nemespenész az érett szőlőn elszaporodva különleges folyamatot indít el. Átszövi és elvékonyítja a bogyók héját, lehetővé téve a szőlőszemek víztartalmának intenzív elpárolgását. A nemesen rothadt szőlőszem így elveszíti víztartalmának jelentős részét, és ennek következtében az aszúbogyóban különleges aroma-összetevőkkel rendelkező íz és illatanyagok fejlődnek ki.

Az aszúszemek szüretelése háromféleképpen történhet:

- többszöri válogatással szemezgetik az aszúszemeket a tőkén maradt fürtökről, akár három-négy alkalommal is átjárva a birtokot.
- leszüretelik az egész fürtöt, de még kint a területen kiszedik egy külön vödörbe az aszúsodott szőlőszemeket
- a leszüretelt fürtökről válogatóasztalon szedegetik ki a nemesen rothadt szőlőszemeket.

ASZÚK MÁSUTT

Külföldön:

szalmabor, mazsola-bor (ezek nem valódi aszúk)

Magyarországon a filoxéra-járványt megelőzően:

Fertőmellék: Ruszt

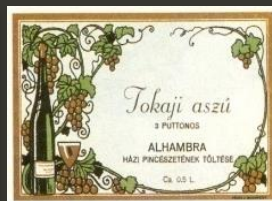
Mátraalja

Nyugat-Bükkalja: Eger

Kelet-Bükkalja: Miskolc

Beregszászi Hegyalja: Muzsaly

Aradi Hegyalja: Ménes

MUNKA A SZŐLŐBEN

Legkorábbi szőlők:

Ártéri, folyóparti ligeterdős szőlőművelés
Lugasos művelés

Középkor:

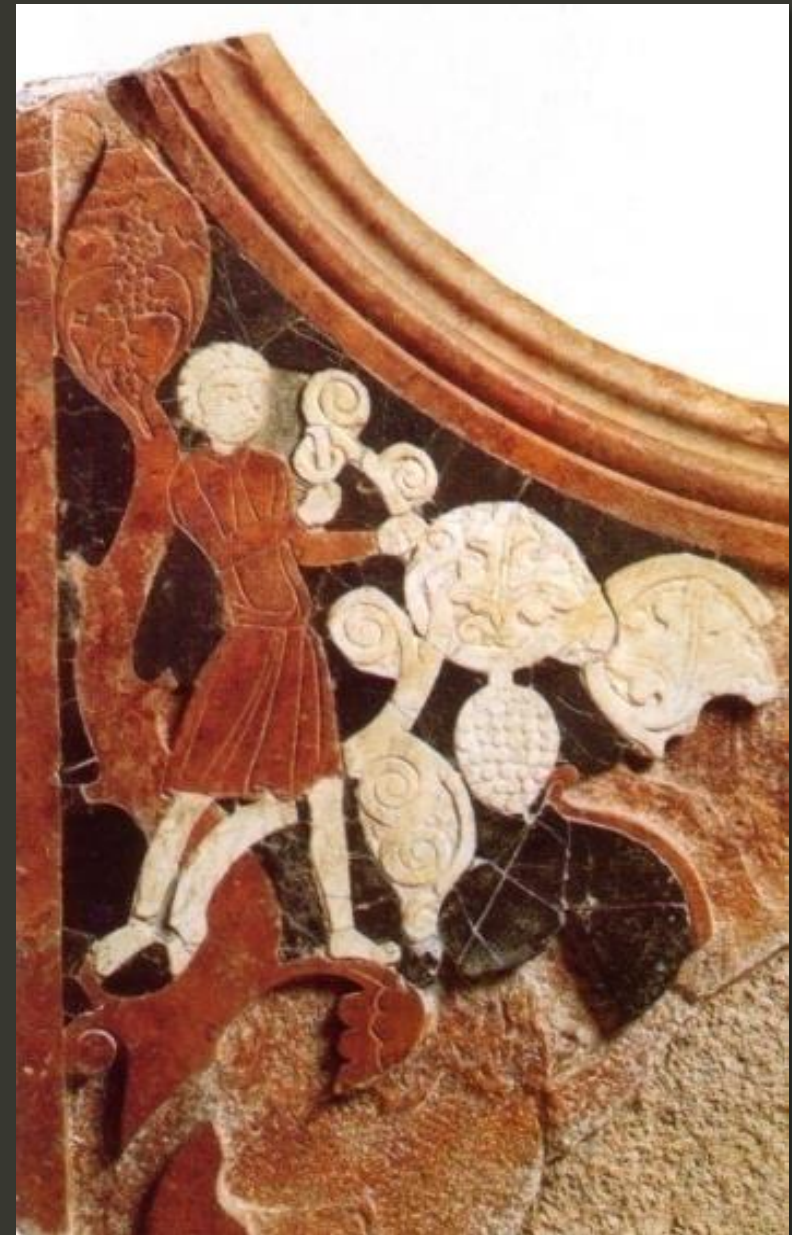
Hegyoldalakra felkúszott szőlők
Lugasos művelés visszaszorul
Felásás, később kétágú kapa

XVI. századtól:

Alacsony fejművelés
Kapálás

Tokaj-Hegyalján (az éves ciklus szerint):

Nyitás	fagyok után, februárban, de márc. 12-ig
Metszés	kopaszmetszés; a késői szüret miatt csak tavasszal lehetett, általában a barackvirágzás idején
Venyige gyűjtés	
Kapálás	korábban két kapálás volt, a XVI. szd. közepétől három: első kapálás (kétágúzás), történhet vaktára (rügyezés előtt), de általában a metszés után végezték második kapálás június végén, július elején harmadik július végén, augusztus elején
Karózás	az első kapálás után, de a kötözés előtt
Kötözés	a karózást követően, a második kapálás előtt
Karóhúzás	szüret után
Fedés	karóhúzás után

A SZŐLŐMUNKA SZERVEZÉSE

ROBOTMŰVELÉS

A földesúri szőlőket megművelő, középkori hagyományokon nyugvó rendszer. Hátránya a jobbágyi ellenérdekeltségből adódó rossz minőség. A XVII. századtól fokozatosan eltűnik a Hegyaljáról.

NAPSZÁMOSOK

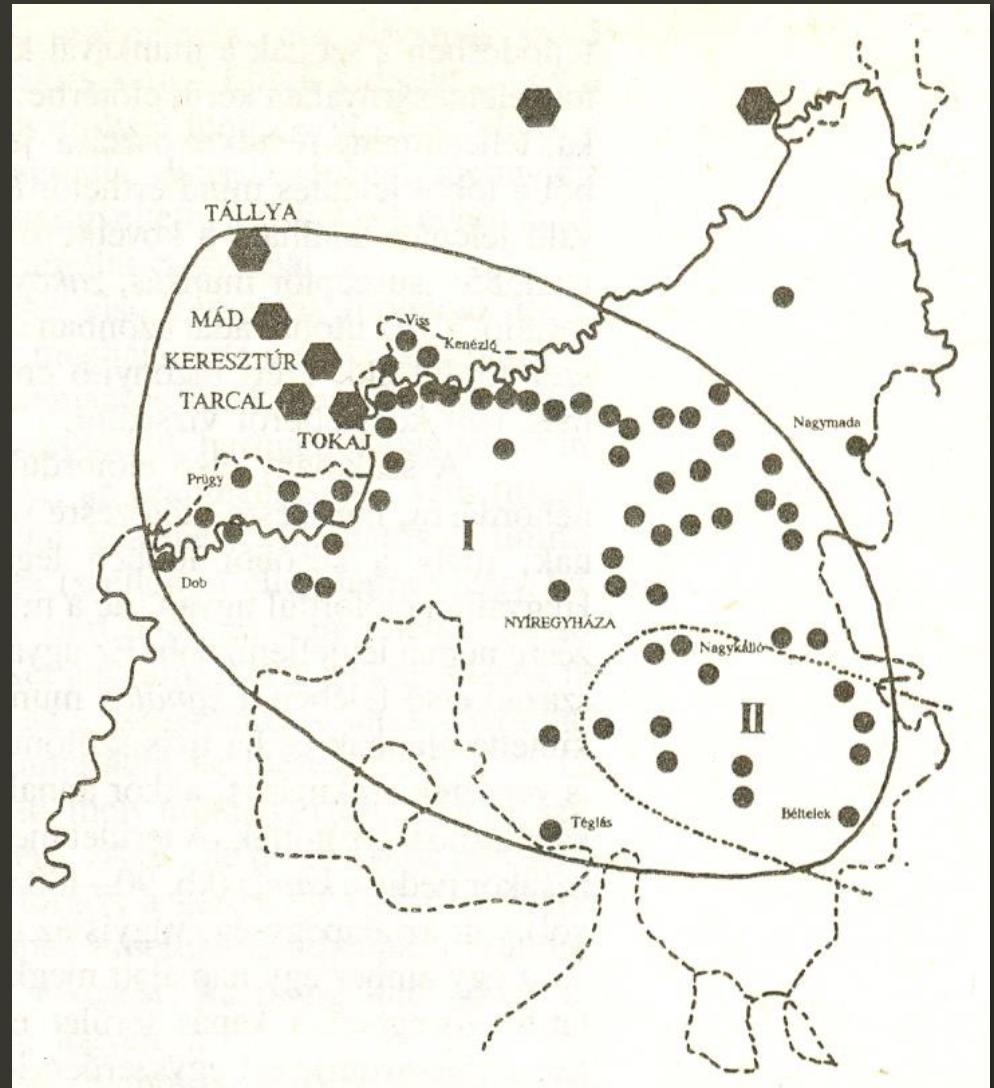
Bérmunkás, aki szabott munkaidőben dolgozik. Felügyeletet igényel, nehogy az elvégzendő munkát elhúzzák.

SZAKMÁNYOSOK

Adott munkára (munkamennyiségre) szegődött bérmunkás. Előnye, hogy érvényesülni engedi a munkás szakértelmét, hátránya, hogy a mielőbbi befejezésben érdekelt munkás felületesen dolgozik.

MUNKÁSOK SZÁRMAZÁSI HELYE

Helyi: kapás zsellér
Idegen: Bodrogköz
Zemplén szlovák, ill. ruszin falvai
Szabolcs
Borsod
Abaúj
Szepesség
Lengyelország déli része
Galícia

Szüret a Hegyalján.

Szőlőszedők és puttonyosok.

A szőlőfürtök kiválogatása.

Szüret a Hegyalján.

A taposók.

Déli pihenő. (Szalonapörkölés).

A SZŐLŐ ÉS A BOR KEZELÉSE

SZÜRET KEZDETE:

Simon-Júda (október 28.)
„Akár haszon, akár kár,
Simon-Júda a határ”

HORDÓK:

gönci hordó = 136 l (180 icce)
átalag = 68 l (90 icce)
puttony = 34 l (45 icce)

aszút csak átalagban lehetett
érelni és szállítani

az átalagot Tokaj-Hegyalján
antálnak is nevezik

Szőlőszedők és puttonyosok.

A taposók.

A szőlőfűrtök kiválogatása.

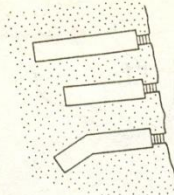
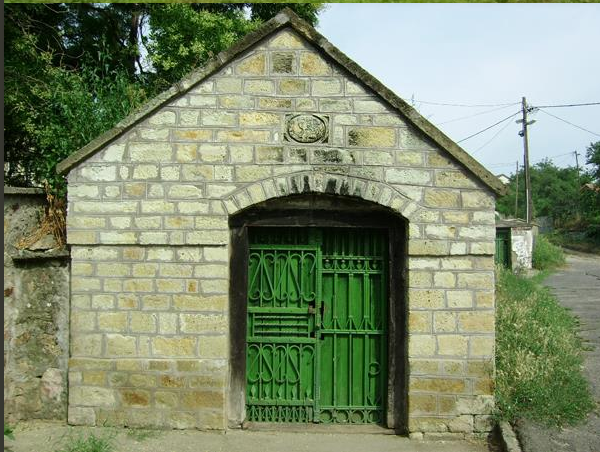
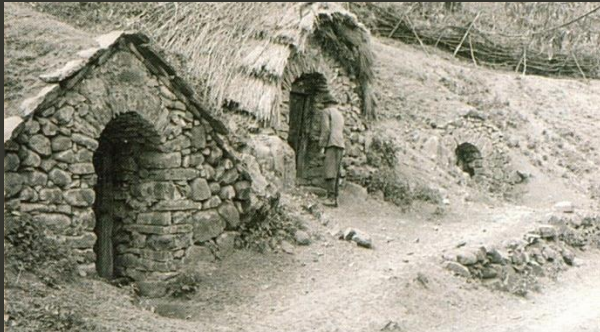
BOROK

ORDINÁRI BOROK						CSINÁLT BOROK									
ALAPBOROK			KÉSŐI SZÜRETELÉSŰ			SZAMORODNI		ASZÚK							
furmint	hárslevelű	muskotály	késői	Jégbor	márciusi	száraz	édes	esszencia	3 p.	4 p.	5 p.	6 p.	aszú-esszencia	fordítás	máslás
						0-10 g/l	≥10 g/l	≥450 g/l	≥60	≥90	≥120	≥150	≥180		
								a kádban saját súlyától kipréselődött nektár, magas cukortartalma miatt általában nem forr ki						a kipréselt aszútésztaára öntött must, ill. főbor, másodaszú	az aszú lefejtése után megmaradt seprőre öntött bor

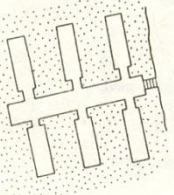

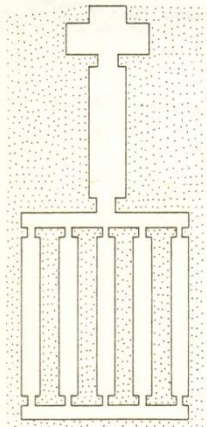
A PINCÉK ÉS A BORHÁZAK

Lyukpince. Általános. Hegyalja.

Főtengelyre fűzött cellás pince. Hegyalja. Általános.

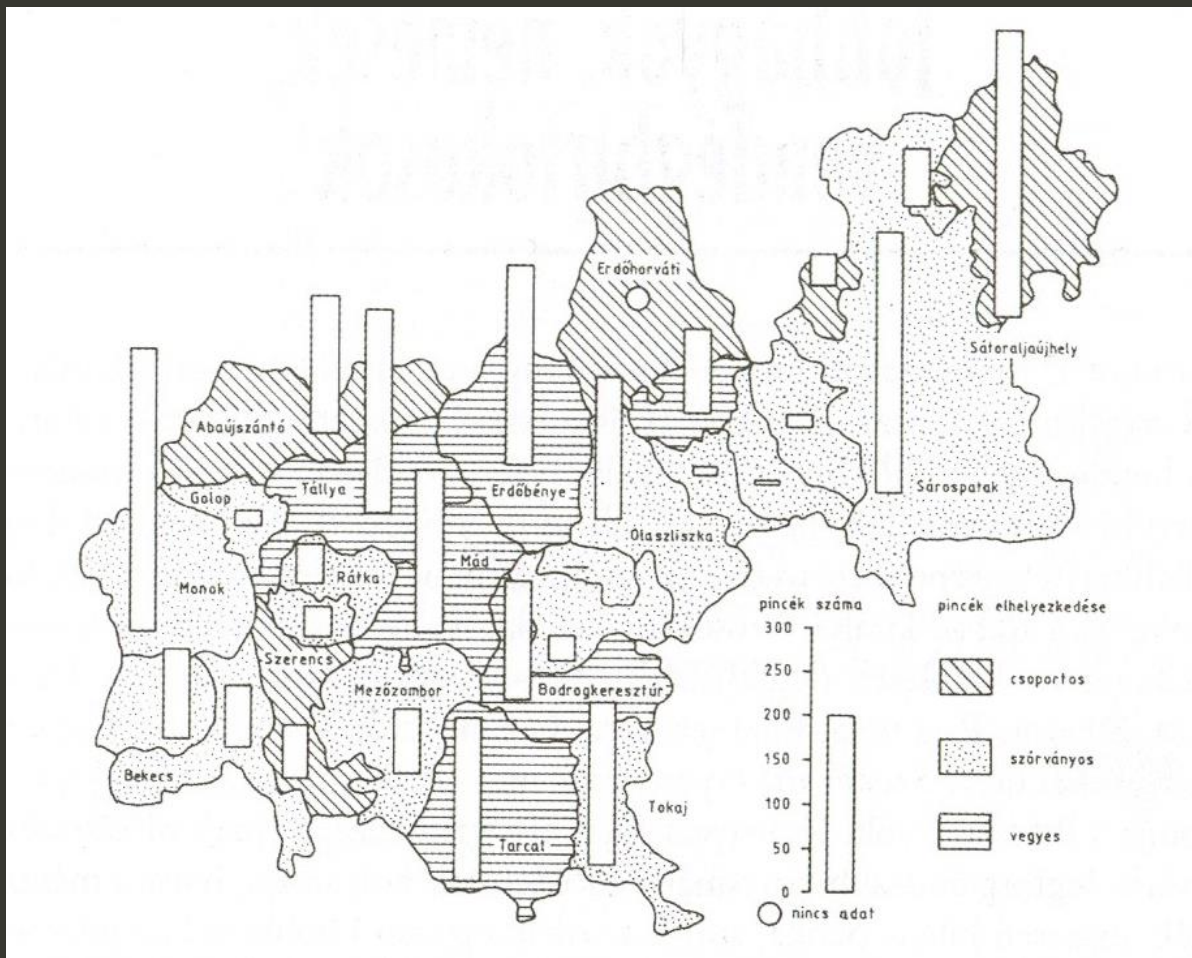
Pince-rendszer párhuzamos folyosókkal. Hegyalja.

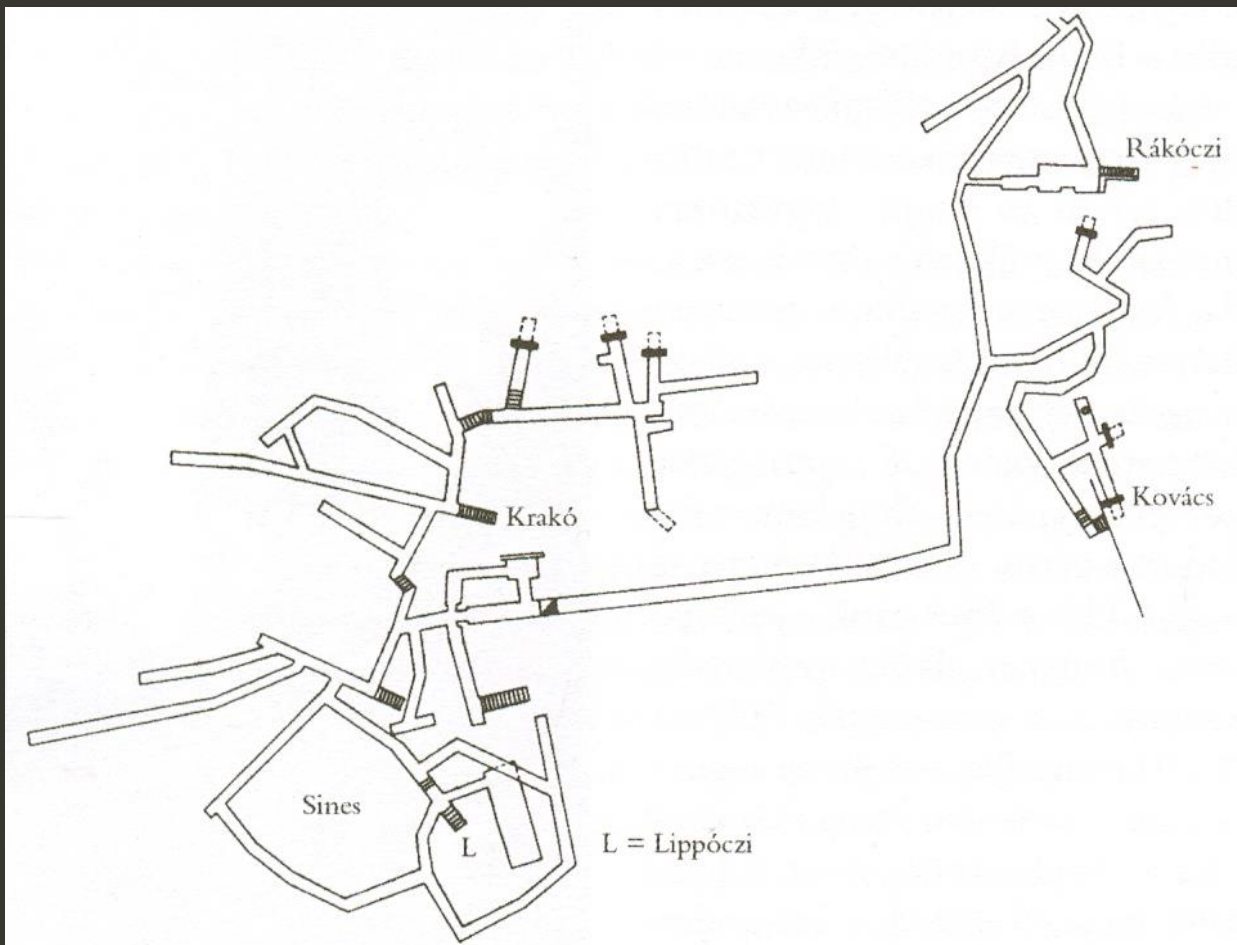
A kir. udvari uradalom tokaji „Hétszőlője.”

A kir. udvari uradalom tarczali pinceháza.

Pincetípusok a Hegyalján

A tállyai főpince a régi szőlőbirtokosok pincéinek összevonásával alakult ki

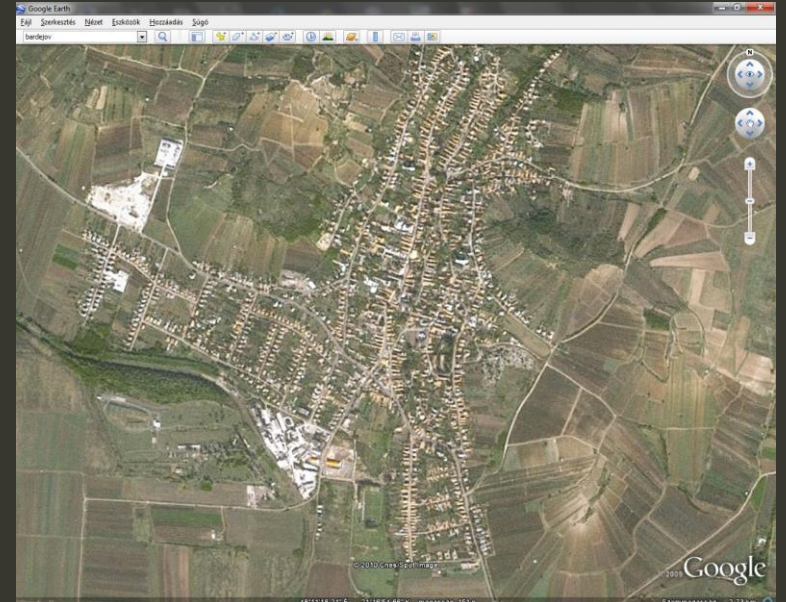
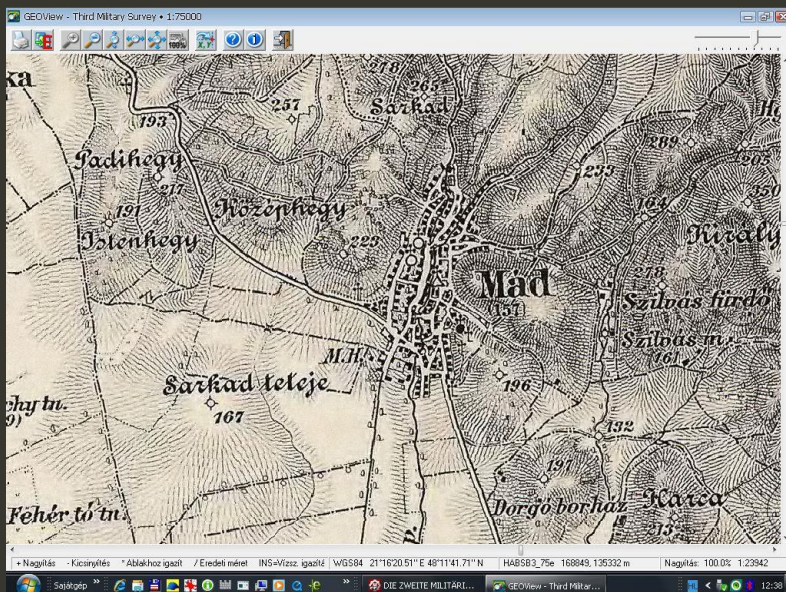
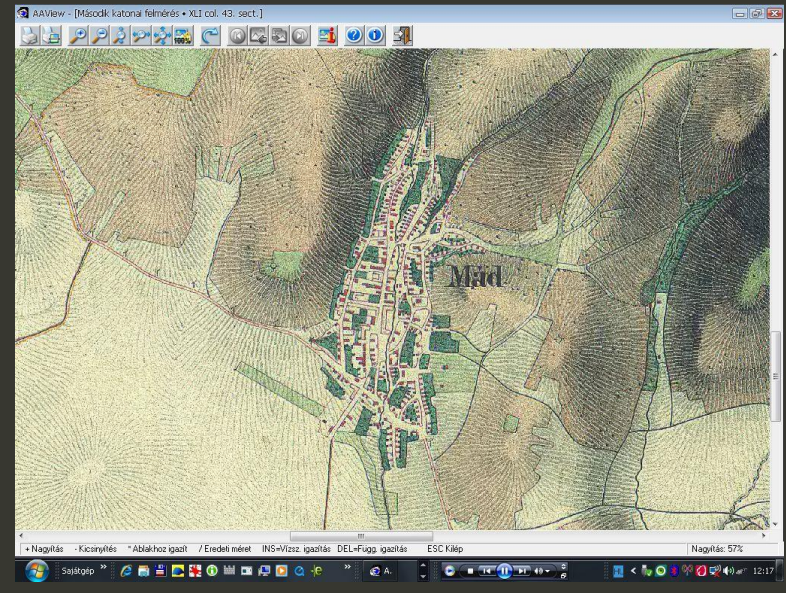
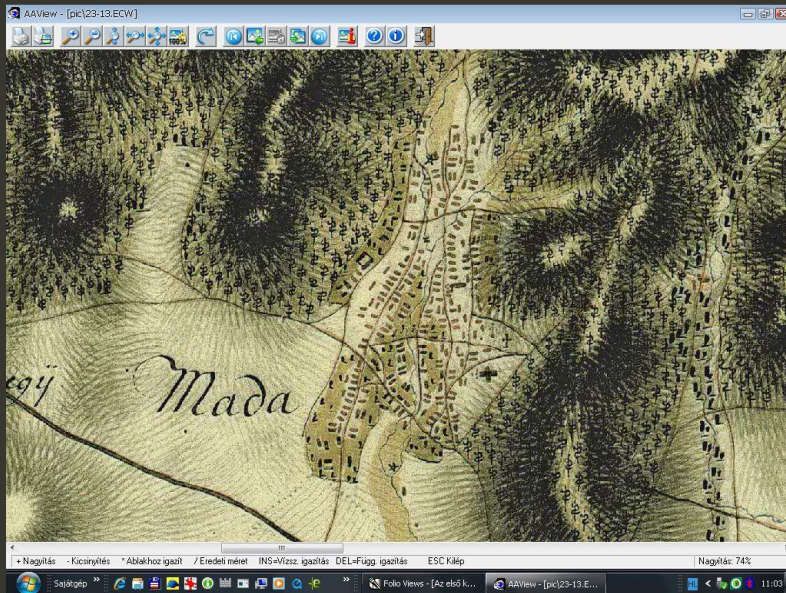
SÁRGA BORHÁZ

Mezőzombor, DISZNÓKŐ RT.

Eredetileg Lónyay Menyhért borháza (présháza) volt (XIX. szd. eleje)

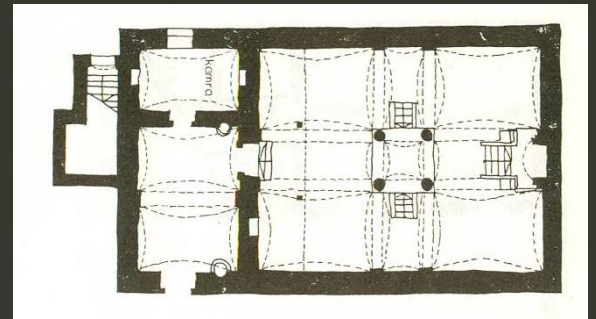
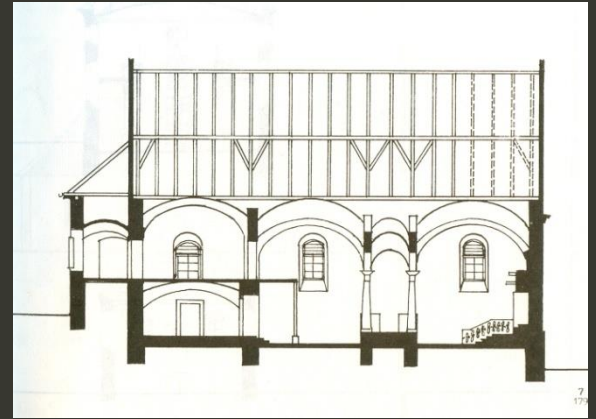
MÁD / 1332: pápai tizedjegyzék faluként említi, 1459: Tokaj várához tartozik, 1541: Tállyai uradalom része, 1521-1526: katolikus templom építése, 1567, 1637: törökök felégetik, válaszul a hívek megerősítették a templomot, 1645, 1739: pestis, 1700: II. Rákóczi Ferenc megvásárolja a települést, 1795: zsinagóga építése / (I. kat. 1784, II. kat. 1819-1869, III. kat. 1872-1884)

MÁD / községháza / zsinagóga (1795) / római katolikus templom (1521-1526) / református templom (1828)

MÁD / zsinagóga (1795) / bortermelő és borkereskedő zsidó családok (1726-tól, 1736: 8) építtetik (Brener és Teitelbaum testvérek anyagi hozzájárulásával) / „a mádi zsidóknak imádásában habzik az elméjük” (Ember András, 1740 k.) / zsidóság jelenlétének első bizonyága Joel Szirkisz krakkói rabbi levele, aki a 17. szd-ban a Mád melletti Zomborban készülő kóser borról emlékezik meg / helyreállítás: Benkő Ágnes, Wirth Péter (2000-2004)

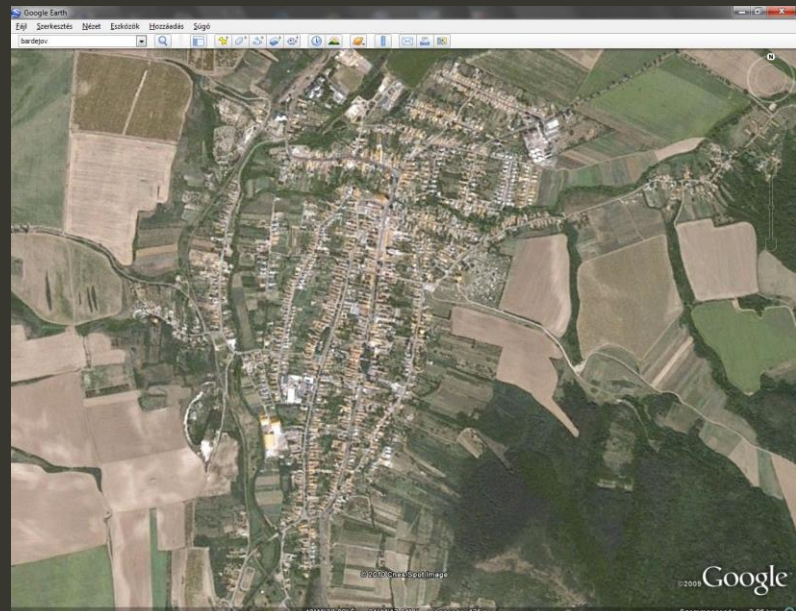
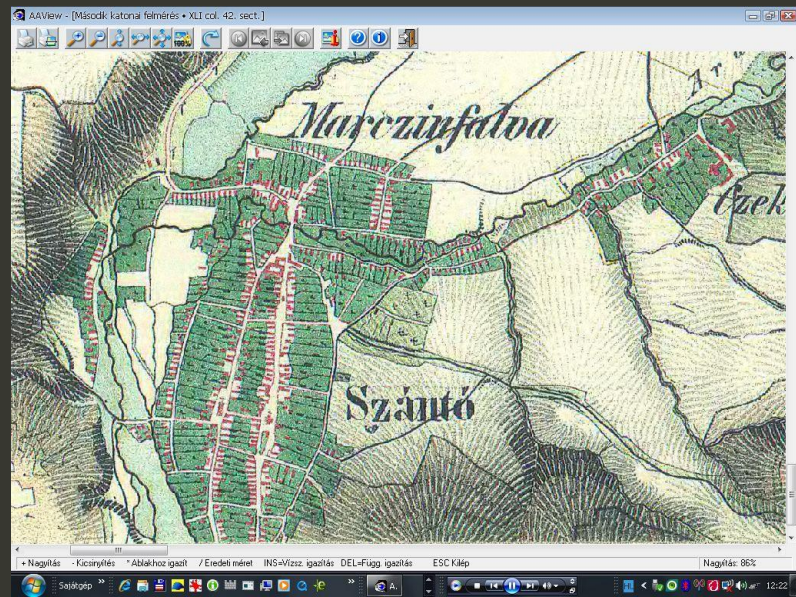
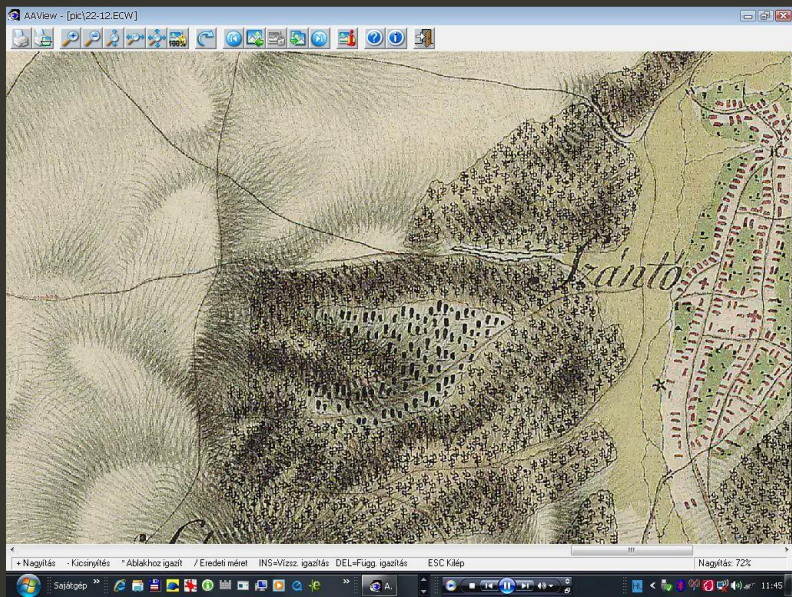

ABAÚJSZÁNTÓ / 1244: IV. Béla eladományozza, 1275: neves bortermő hely, 1285: tatár pusztítás, 1315: nagymérvű szőlőtelepítés, 1347: I. Lajos kassai privilégiuma korlátozza a hegyaljai borbehozatait, 1390: oppidum, ezer lakossal, 1417: cigányok első említése, 1420: Brankovics György szerb despota (Belegrád városrészt, Tótok dűlőnév), 1427: 545 adófizető porta (Abaúj 2. legnépesebb városa), 1440: Hunyadi János birtoka, 1482: ferences gyűlés, 1560: kassai bortilalmi törvény megszűnik, 1727: német betelepítés

ABAÚJSZÁNTÓ / római katolikus templom (XIV. szd.?, tornya 1440 k.), 1482: ferences gyűlés (a kolostor a mai parókia épülete lehetet), 1576-1751 között a protestánsoké, a katolikusok a parókiában miséznek, papjuk Monokról jár be, 1701: „asszonyháború – a templom az evangélikusoké, 1736-tól anyakönyv, 1804: barokk átépítés, cinterem megszüntetése

ABAÚJSZÁNTÓ / református templom (1751) / 1569: Thury Pál lelkész, 1574: Ilosvai Selymes Péter tanítóskodik, 1587: Károli Gáspár esküvője, 1594: Szántó lakosságának többsége áttér a református vallásra, 1753: leég a templom, 1794: torony építése, 1863: leég a templom

ABAÚJSZÁNTÓ / evangélikus templom (Cekeháza:1525 k.?, 1798) / 1594: templom renoválása, 1735-től vezetett anyakönyv, lelkészük: Petrovics József, 1796: a régi templom eladása, 1799: az új templom átadása, a 7 tályai család anyagi hozzájárulásával, 1862, 1869: tűzvész, 1881: árvíz, 1924: torony (a lebontott malom tornyából)

ABAÚJSZÁNTÓ / görög katolikus templom (1788-1792) /XVI. szd: az „orosz vallás” első itteni említése, 1701: már létezik a helyi görögkatolikus egyház, a miséket egy háznál tartják, az első templom építési ideje ismeretlen, feltehető, hogy csak az alapokat építették meg, 1788-1792: a templom építése, 1791-től vezetet anyakönyv, ekkor papjuk Bacsinzky, 1846: tűzvész, 1918: ikonfal

ABAÚJSZÁNTÓ / zsinagóga / zöldségraktár (1890/1913) / 1765: megalakul a zsidó hitközség, 1772: Chevra Kadisha, 1783: a Teitelbaum családnak már bormúzeuma van

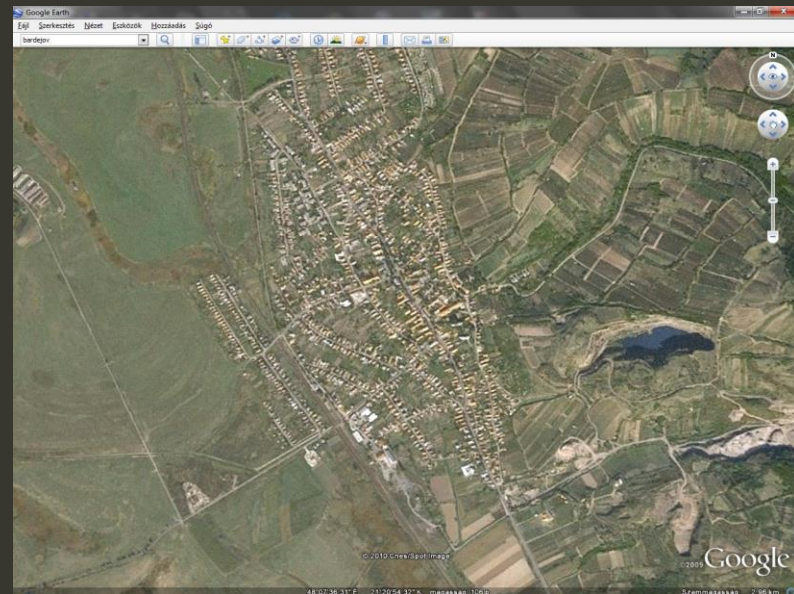
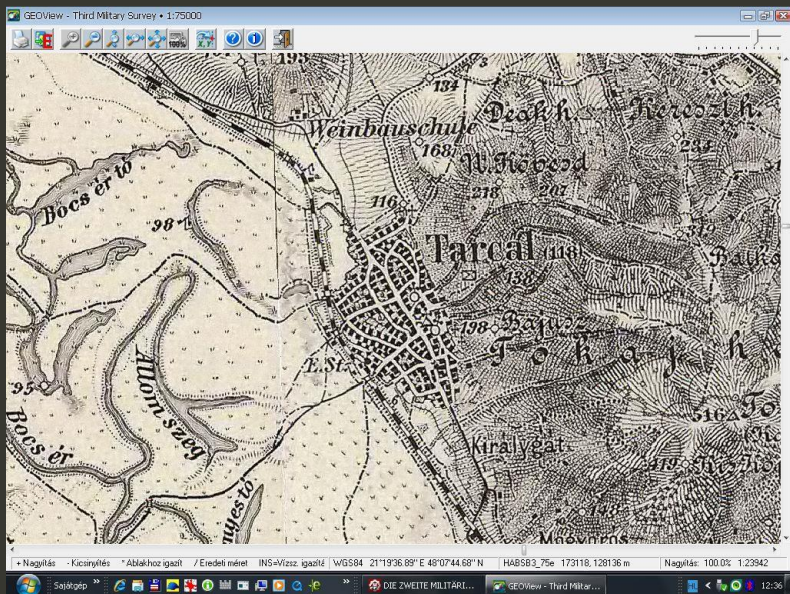
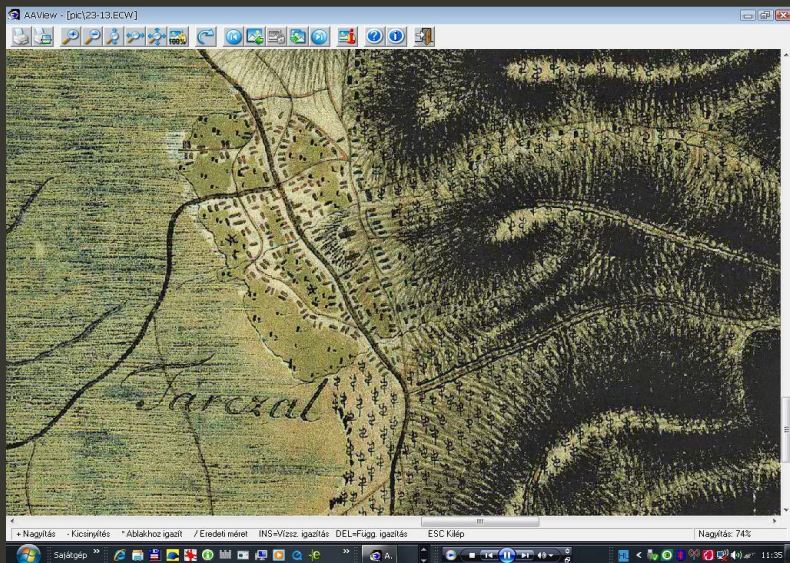
A szántói zsinagóga régi fényében

TARCAL / 1100 k. Tarcali zsinat, királyi pecérek, XIII. szd. eleje: Gesta Hungarorum, 1216: a település felét az esztergom-szentkirályi kanonokrend kapja, 1398: a település első ismert oklevelés említése, később a tokaji királyi uradalom része, 1440: Hunyadi János birtokába kerül, halála után ismét királyi birtok, 1551: mezőváros, 1561: tarcali (protestáns) zsinat, 1596: királyi oltalomlevél, 1599: elzálogosítás, 1603: elzálogosítás (Rákóczi), 1606: Bocskai István visszaváltja, Basta dúlása, 1622: Bethlen Gábor, 1631: Csáki István, 1638: sánc a város körül, 1647: királyi kamara

TARCAL / TEMPLOMOK / római katolikus templom (1345 előtt, 1615: torony építése, 1766: templom újjáépítése / református templom (XVI. szd. közepe, 1561: tarcali zsinat, később a zsinolytetős templom leég, az istentiszteletet házaknál tartják, 1772-1774: templom építése, 1792-1797: torony építése,

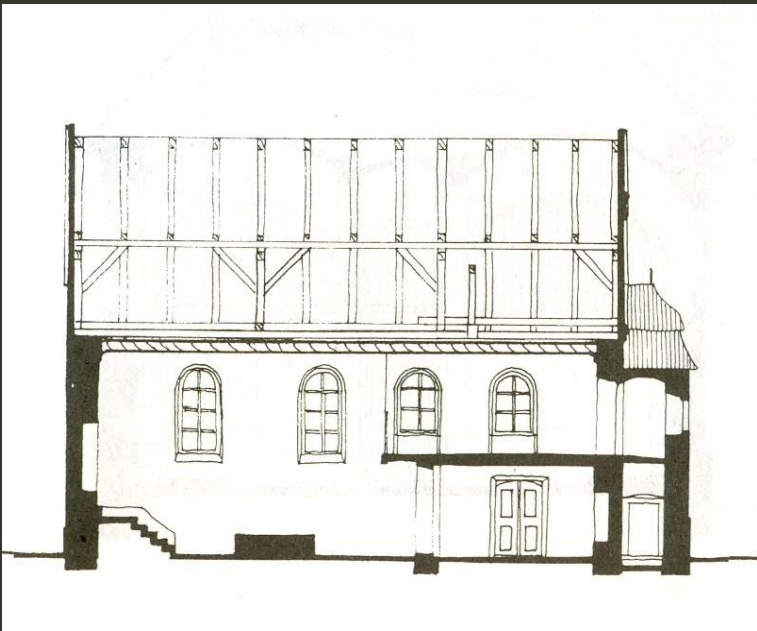
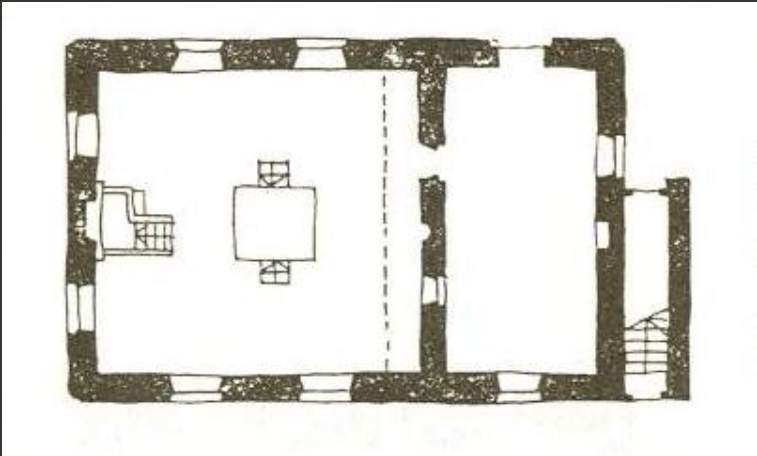

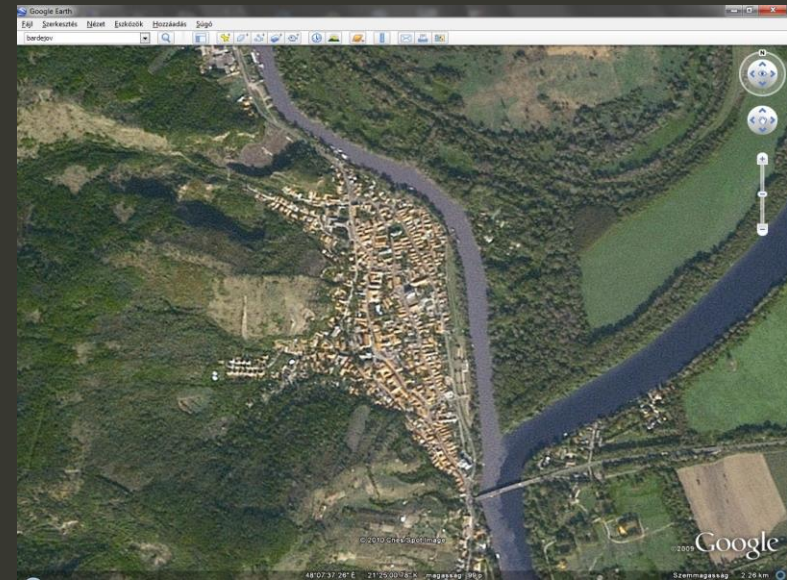
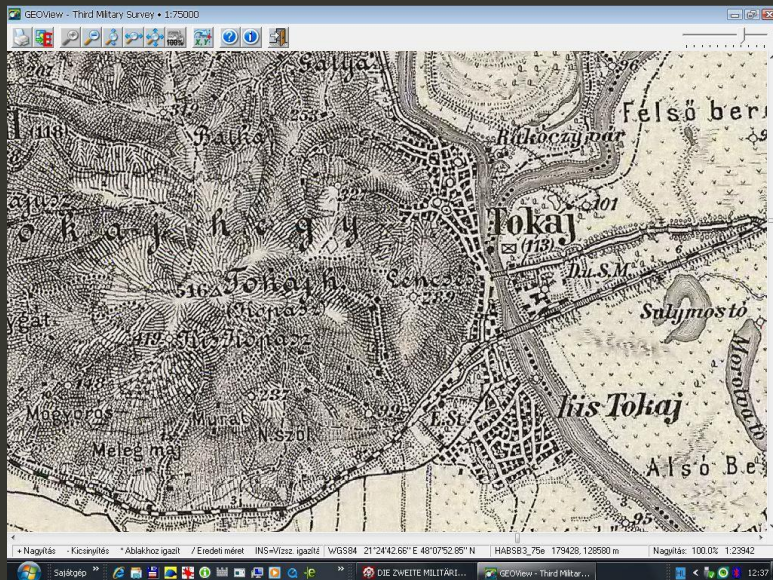
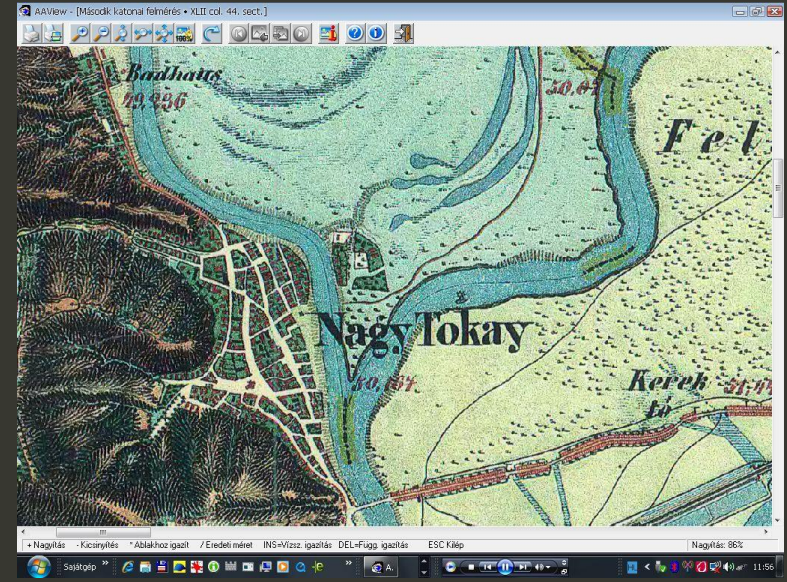
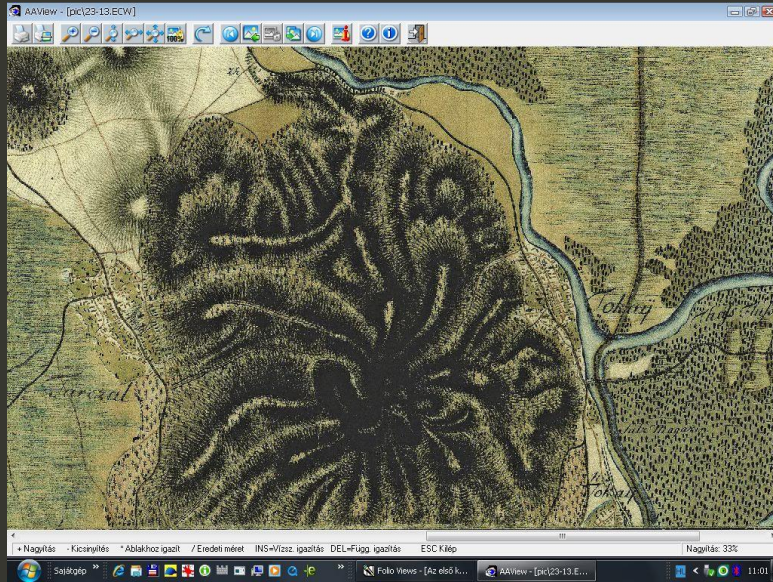
TARCAL / zsinagóga / galéria (1795, 1891) / bortermeléssel és borkereskedéssel foglalkozó lengyel, galíciai eredetű zsidó családok építtetik (1746: 13, 1759: 6, 1770: 12, 1783: 18, 1812: 25, 1820: 42, 1829: 50), akik „a környék zsidait is ide hívják, dolgoznak a szőlőben, szüreteljenek és kóser bort készítsenek.” (Schreiber Sándor)

TOKAJ / 1067: Kuurev (Kőrév), 1074: Tokaj, 1200 k.: Hímesudvar (földvár, Anonymus), 1256: falu, ahol nemes birtokosok laknak, 1290: Aba Amádé kőrévi vára (ép.: 1284 előtt), 1241: tatárjárás elpusztítja(?), 1350: lakói kereskedéssel is foglalkoznak, 1382: birtokosai a keresztések, 1398: királyi birtok, majd Debrői Istváné, 1403: Garai Miklós nádoré, 1439-1450: Brankovics György, 1450-1456: Hunyadi János, 1459: Szapolyai Imre

TOKAY

Superioris HUNGARIÆ
natura loci munitissimum pro
pugnaculum

URBIS CUIUS FLV. VVLGO TEYSA

TOKAJ / római katolikus templom (1705 előtt, 1773-1780: felújítás, 1913)

TOKAJ / TEMPLOMOK / orthodox (görögkeleti) templom / elsősorban görög kereskedők, majd a XVIII. században oroszok (cári borvásárló bizottság) adják a hívek zömét. 1663: tokaji görögök, 1694: görögök és rácok papja, 1707: görög kereskedők letelepedése, 1733-1798 között: borvásárló bizottság, 1785: két papjuk van, az egyik orosz (33 család), 1790: templom építése / görögkatolikus templom / 1697: első adat a parókia létezésére, 1731: a templom építése, 1752: a parókia építése, a templom zsindelezésének cseréje, 1779: tűzvész, 1786: a templom kész

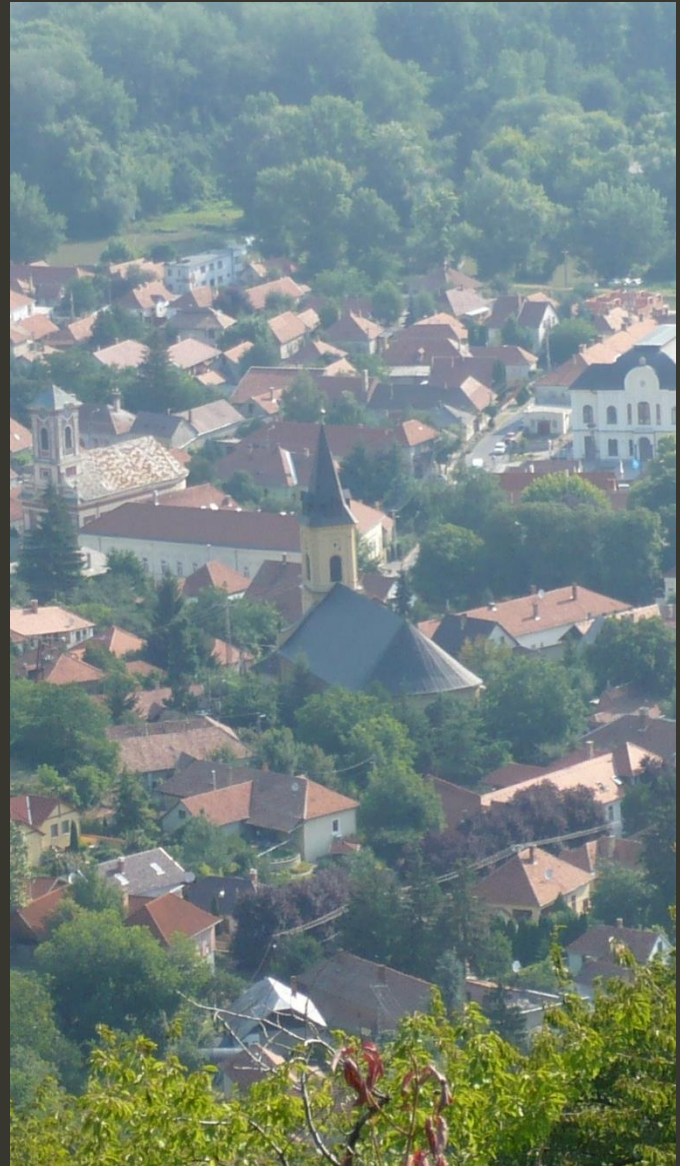

TOKAJ / református templom (1711) / 1543: Batizi András a lekipásztor, 1567: a lakosság megújított, azaz református ekléziát alkotott, 1600: templom építése, 1671: I. Rákóczi György eltávolíttatja a protestáns lekipásztorokat, 1680: Thököly Imre visszaállítja a református vallásgyakorlatot, 1704: II. Rákóczi Ferenc telket adományozott istentiszteleti hely számára, toronytalan fatemplom épült, 1802: mai templom építése (új telken), 1896: torony építése

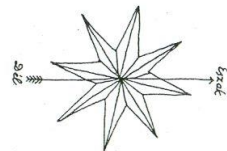

TOKAJ / evangélikus templom () / a tokaji evangélikusok zöme a XVIII.században betelepült német származású iparos volt, 1783: engedéllyel önálló evangélikus egyház alapítására, templom helyett két szobát vettek igénybe, 1785: megvásárolják az ún. Generális Házat, ebben alakították ki a templomot (imaházat), 1890-ben felújítják

TOKAJ, 1869.
A ZSIDÓ HAZTULAJDONOSOK ÉS LAKÓK A VÁROSBAN

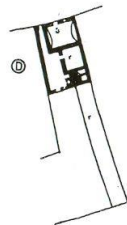
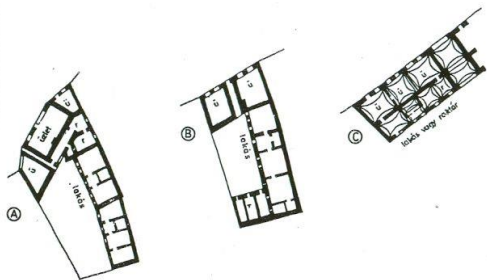
0 100 200 m

Üzletházak típusai
0 10 20 30 m

Rákóczi u. 33.
Rákóczi u. 37.
Rákóczi u. 43.
Bethlen Gábor tér 3.

A = utca felé üzletek, lakások az udvari épületben
B = utca felé üzletek, lakás és raktár az udvari épületben
C = utcai traktusban üzletek, udvari traktusban lakás, raktár
D = utcai traktusban üzlet, raktár, emeleten lakás

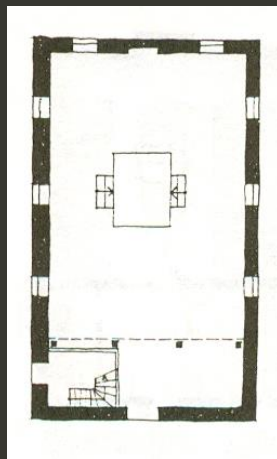
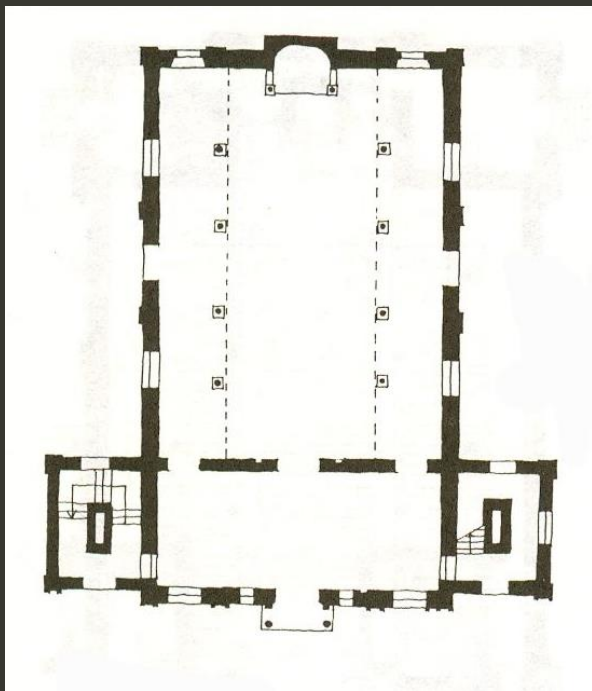
JELMAGYARÁLAT

- fővezeték és útábrát az 1876 évi térkép szerint
 - zsidó háztulajdonosok, köztük 1869-ben
 - kocsmák - zsidó tulajdonos vagy bérelt
 - üzletek —
 - középület, kastély
- Adatok a népszámlálás összeírása alapján.

1. térképjele 1890-ig
2. térképjele 1890
3. térképjele 1943-48 módosítás

Ábravetítés
© Gyey Ánkó 1987. június

TOKAJ / zsinagóga (1. 1799 előtt, 2. 1890 után) / az első (haszid) zsidó családok Keresztúrról költöztek be, 1750: Chevra Kadisha (20 család), 1799: „a zsidókon kívül mindenkinek tornyos temploma van.” (Molnár András, 1799), 1800: 105 zsidó + zsinagóga 1890: tűzvész / ma: Hegyalja egyetlen működő imaháza a haszid hívek egykori tanházában (Bét Hamidras) működik.

www.osa.ceu.hu
Open Society Archives

